

**Bilansowy aneks do raportu –
Analiza rynku rolno-spożywczego w Polsce
wraz z rekomendacjami produktów,
które mogą być przedmiotem obrotu handlowego
na Platformie Żywnościowej
– w ujęciu rocznym 2018/2017**

wykonany przez

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy,

Projekt pt. „Platforma Żywnościowa”, akronim SELLFOOD, finansowany przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w ramach programu „Społeczny i gospodarczy rozwój Polski w warunkach globalizujących się rynków GOSPOSTRATEG, na podstawie umowy nr Gospostrateg 1/385521/2/NCBR/2018

W opracowaniu aneksu uczestniczył następujący zespół wykonawców:

Kierownik Projektu w IERiGŻ-PIB: *Dr Marek Wigier*

Redakcja: *Prof. Andrzej Kowalski, Dr Marek Wigier*

Redakcja techniczna: *Anna Staszczak*

Autorzy opracowań: *mgr Anna Bugała, dr hab. Grzegorz Dybowski, mgr Wiesław Łopaciuk, dr hab. Bożena Nosecka, dr Dorota Pasińska, dr Ewa Rosiak, dr Piotr Szajner, dr Danuta Zawadzka*

Spis treści

WSTĘP	5
1. RYNEK ZBÓŻ.....	7
1.1. Zbiory i sytuacja na krajowym rynku	7
1.2. Handel zagraniczny zbożami	8
1.3. Popyt na zboża	9
1.4. Ryzyko produkcyjne i handlowe	12
2. RYNEK RZEPAKU I PRODUKTÓW JEGO PRZEROBU	17
2.1. Produkcja i przetwórstwo rzepaku	17
2.2. Handel zagraniczny produktami olejnymi	19
2.3. Popyt na rzepak.....	20
2.4. Ryzyko produkcyjne i handlowe	21
3. RYNEK CUKRU	23
3.1. Uprawa buraków cukrowych i produkcja cukru	23
3.2. Handel zagraniczny cukrem i melasą	24
3.3. Popyt na cukier.....	25
3.4. Ryzyko produkcyjne i handlowe	26
4. RYNEK OWOCÓW, WARZYW I ICH PRZETWORÓW	28
4.1. Zbiory owoców i warzyw	28
4.2. Produkcja przetworów owocowych i warzywnych	29
4.3. Handel zagraniczny owocami, warzywami i ich przetworami	30
4.4. Spożycie w gospodarstwach domowych	32
4.5. Rozdysponowanie podaży owoców i warzyw w sezonach 2017/18 i 2018/19	33
4.6. Ryzyko produkcyjne i handlowe	34
5. RYNEK MLEKA I PRODUKTÓW MLECZNYCH	36
5.1. Produkcja mleka i produktów mlecznych	36
5.2. Handel zagraniczny produktami mlecznymi	37
5.3. Popyt na mleko i produkty mleczne.....	38
5.4. Ryzyko produkcyjne i handlowe	39
6. RYNEK MIĘSA CZERWONEGO I PRODUKTÓW JEGO PRZEROBU	41
6.1. Produkcja wieprzowiny i wołowiny	41
6.2. Handel zagraniczny żywcem i mięsem wieprzowym	41
6.3. Handel zagraniczny żywcem i mięsem wołowym.....	43
6.4. Popyt na mięso czerwone	44
6.5. Ryzyko produkcyjne i handlowe	45
7. RYNEK DROBIU I PRODUKTÓW JEGO PRZEROBU	49
7.1. Produkcja żywca i mięsa drobiowego	49
7.2. Handel zagraniczny żywcem, mięsem i przetworami z drobiu.....	50
7.3. Popyt na mięso drobiowe	52
7.4. Ryzyko produkcyjne i handlowe	52
REKOMENDACJE.....	56

WSTĘP

Polski sektor rolno-żywnościowy należy do dynamicznie rozwijających się gałęzi gospodarki narodowej. Wskazują na to głębokie zmiany strukturalne i modernizacyjne, których wynikiem jest rosnąca produkcja w rolnictwie i przemyśle spożywczym oraz duże dodatnie saldo w handlu zagranicznym. Polski rynek produktów rolno-spożywczych jest silnie zintegrowany z rynkiem unijnym i światowym. Wyrazem tego jest dynamicznie rosnąca wymiana handlowa oraz duży udział transnarodowych koncernów w niektórych branżach przemysłu spożywczego. Konkurencyjność polskich produktów rolno-żywnościowych na rynkach zagranicznych bazuje przede wszystkim na przewagach cenowych, a atrakcyjność sektora dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych na niższych kosztach pracy. Rozwój gospodarczy kraju i wzrost zamożności społeczeństwa powodują, że wymienione źródła przewag konkurencyjnych mają coraz mniejsze znaczenie. W związku z tym utrzymanie dotychczasowych rynków zbytu i pozyskanie nowych będzie wymagało wzmocnienia marki polskiej żywności, zwiększenia korzyści z wartości dodanej w produktach oraz wykorzystania efektów skali, poprzez zapewnienie dużych partii towarów o wystandaryzowanych parametrach jakościowych, które spełniają oczekiwania bardziej wymagających odbiorców krajowych i zagranicznych. Spełnienie tych warunków wymaga rozbudowy instytucjonalnego otoczenia rynku rolno-spożywczego oraz wdrożenia innowacyjnych rozwiązań w dystrybucji rosnącej produkcji i przetwórstwa żywności. Kluczowym rozwiązaniem będzie budowa i wdrożenie Platformy Żywnościowej, która będzie platformą zorganizowanej, nowoczesnej i elektronicznej wymiany handlowej w formie kontraktów SPOT, a docelowo także kontraktów futures. Wymiana handlowa na Platformie Żywnościowej umożliwi uczestnikom rynku rolno-spożywczego nie tylko czerpanie korzyści z efektów skali i niższych kosztów transakcyjnych, ale może być ona również elementem zarządzania ryzykiem produkcyjno-handlowym. Silna integracja krajowego sektora z rynkiem unijnym i światowym skutkuje wzrostem ryzyka, którego główną determinantą jest duża zmienność cen na rynkach zewnętrznych. Platforma Żywnościowa będzie spełniała także funkcję informacyjną w zakresie popytu, podaży i cen, a w konsekwencji rynek będzie bardziej transparentny. Dostęp do aktualnej informacji rynkowej odgrywa kluczową rolę w zarządzaniu ryzykiem.

Analiza krajowego rynku rolno-spożywczego w latach 2006-2017 umożliwiła wytypowanie branż, a następnie grupy produktów, które są predestynowane do obrotów handlowych na zorganizowanej platformie sprzedażowej.

W celu potwierdzenia tych tendencji przeprowadzono uzupełniającą analizę sytuacji podaży-popytu w wytypowanych branżach sektora rolno-spożywczego w 2018 r. Wyniki tych analiz potwierdziły wcześniejsze oceny o konieczności budowy i wdrożenia Platformy Żywnościowej, która ułatwiłaby kojarzenie popytowej strony rynku ze stroną podażową przy jednoczesnym zapewnieniu ram prawnych i standardów jakościowych w procesie transferu praw własności towarów. W 2018 r. utrwały się wzrostowe tendencje w polskim handlu rolno-spożywczym. Eksport wzrósł o 5,5% do 29,3 mld EUR, a import o 2,6% do 19,8 mld EUR. W rezultacie dodatnie saldo wymiany handlowej zwiększyło się o 12,1% do rekordowego poziomu 9,5 mld EUR. Dynamicznie rosnący eksport jednoznacznie wskazuje, że krajowy sektor rolno-spożywczy wymaga wdrożenia instytucjonalnych rozwiązań wspierających handel zagraniczny, a Platforma Żywnościowa może odegrać w tym zakresie ważną i pozytywną rolę.

Przeprowadzona w IERiGŻ PIB dodatkowa analiza sytuacji na podstawowych rynkach rolnych, oparta na najnowszych dostępnych danych, potwierdza naszą wcześniejszą rekomendację o wprowadzeniu w pierwszej kolejności do obrotów na Platformie Żywnościowej pszenicy konsumpcyjnej. Wyniki analizy potwierdziły także argumenty, które przytaczaliśmy wcześniej za tym wyborem. Pszenica jest zbożem powszechnie uprawianym, dominującym w obrotach rynkowych zbożami, charakteryzuje się łatwością standaryzacji, producenci krajowi dysponują odpowiednią bazą magazynową i logistyczną dla jej transportu. Produkt ten spełnia wszystkie obiektywne wymagania dotyczące towaru będącego przedmiotem obrotu handlowego w formule SPOT, a w przyszłości także rynku terminowego.

1. RYNEK ZBÓŻ

1.1. Zbiory i sytuacja na krajowym rynku

W 2017 r. zbiory zbóż w Polsce wyniosły 31,8 mln t i były o 7,0% większe niż przed rokiem (tab. 1.1). Wzrost produkcji wynikał z wyższych o 4% plonów i większego o 3% areалу uprawy. Zbiory zbóż ozimych wzrosły o 11,1%, a zbóż jarych o 0,9%. Wzrosła produkcja większości gatunków zbóż, w tym najbardziej żyta (o 21,5%) i mieszanek (o 17,9%). Zbiór zbóż odbył się z dużym opóźnieniem, gdyż opady deszczu uniemożliwiały sprawne przeprowadzenie prac żniwnych, co skutkowało pogorszeniem jakości ziarna (nadmierna wilgotność, porastanie). W konsekwencji podaż ziarna konsumpcyjnego była mniejsza niż przed rokiem.

W 2018 r. zbiory wyniosły 26,7 mln t i były 16,1% mniejsze niż w 2017 r. W stosunku do średniej z poprzednich 5 lat były one o 10,8% mniejsze. Spadek zbiorów był wynikiem niższych na skutek suszy plonów (o 18,3%), które tylko w niewielkiej części zrekomensował wzrost areálu o 2,7%. Zbóż ozimych zebrano o 18,4% mniej niż przed rokiem, a zbóż jarych o 13,1%. Zmniejszyła się produkcja wszystkich gatunków zbóż, w tym: pszenżyta o 23,1%, owsa o 20,4%, pszenicy o 15,8% i jęczmienia o 19,6%. Zbiory kukurydzy szacuje się na poziomie o 3,9% niższym od notowanego w poprzednim roku. Niesprzyjające warunki w okresie formowania i wypełniania ziarna skutkowały spadkiem parametrów jakościowych, w tym w szczególności wyrównania ziaren i ciężaru w stanie zsypanym.

Tab. 1.1. Zbiory zbóż^a [tys. t]

Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018	2017 = 100
Pszenica	10 958	10 828	11 666	9 820	84,2
Żyto	2 013	2 200	2 674	2 167	81,0
Jęczmień	2 961	3 441	3 793	3 048	80,4
Owies	1 220	1 358	1 465	1 166	79,6
Mieszanki	2 250	2 415	2 847	2 506	88,0
Pszenżyto	5 339	5 102	5 312	4 086	76,9
Razem podstawowe	24 741	25 344	27 756	22 793	82,1
Kukurydza	3 156	4 343	4 022	3 864	96,1
Razem zboża^a	27 897	29 687	31 778	26 657	83,9

^a bez prosa, gryki i pozostałych zbożowych

Źródło: dane GUS.

W obrotach rynkowych, tak jak w poprzednich latach, dominuje pszenica i kukurydza. W pierwszej połowie sezonu 2018/19 (lipiec-grudzień) nastąpiło ograniczenie dostaw rynkowych większości zbóż. Według danych GUS do reje-

stowanego obrotu rynkowego trafiło 4,3 mln t zbóż podstawowych, tj. o 27,9% mniej niż w analogicznym okresie poprzedniego sezonu. Skupiono 2,9 mln t pszenicy (4,3 mln t w analogicznym okresie poprzedniego sezonu), 0,5 mln t jęczmienia (0,6 mln t), 0,5 mln t pszenżyta (0,5 mln t), 0,4 mln t żyta (0,5 mln t) oraz 1,7 mln t kukurydzy (1,5 mln t). Wyniki analiz rynkowych dotyczących 2018 r. potwierdziły, że zbożami predestynowanymi do obrotów handlowych na Platformie Żywnościowej są szczególnie pszenica, a także i kukurydza.

1.2. *Handel zagraniczny zbożami*

W sezonie 2017/18 pogorszyły się wyniki handlu zagranicznego branży zbożowej, a zdecydował o tym mniejszy eksport ziarna. Spadek eksportu wynikał głównie z aprecjacji złotego i tym samym spadku konkurencyjności cenowej polskich zbóż na rynkach krajów trzecich oraz z ograniczonego popytu importowego w Europie Zachodniej. Dodatkowo saldo obrotów handlowych wyniosło 1,7 mld EUR, wobec rekordowych 2,0 mld EUR w sezonie 2016/17. Nadwyżka w handlu zagranicznym ziarnem wyniosła 0,4 mld EUR (2,6 mln t), wobec 0,7 mld EUR (4,9 mln t) w sezonie 2016/17.

Eksport ziarna zbóż wyniósł 3,8 mln t i był o 40,6% mniejszy niż w sezonie 2016/17. W strukturze towarowej przeważała pszenica i kukurydza, ale ich eksport spadł odpowiednio o 54,7 i 33,0% do 1,8 i 1,0 mln t. Zwiększył się natomiast wywóz pszenżyta (wzrost o 12,9% do 0,4 mln t). Eksport pozostałych zbóż się zwiększył, w tym żyta o 15,0% do 0,4 mln t, a owsa o 35,5% do 0,1 mln t. Wartość eksportu zbóż ogółem wyniosła ok. 0,7 mld EUR i była o 37,7% mniejsza niż w sezonie 2016/17. W sezonie 2017/18 za eksportowaną pszenicę i kukurydzę otrzymywano średnio odpowiednio 177 i 183 EUR/t, wobec 171 i 166 EUR/t w poprzednim sezonie.

W strukturze geograficznej eksportu ziarna zbóż zwiększyła się dominacja UE. Na unijny rynek trafiło 76,2% całego wywozu, wobec 55,2% w poprzednim sezonie. Kraje rozwijające się gospodarczo są drugim liczącym się rynkiem zbytu zbóż, ale ich udział w eksporcie zbóż zmniejszył się o 20,6 pkt. proc. do 20,4%.

W sezonie 2017/18 wartość importu zbóż i produktów ich przetwórstwa zwiększyła się o 1,2% do ok. 1,0 mld EUR, przy spadku wolumenu o 11,4% do 2,1 mln t (w masie produktu). Ilościowy spadek obrotów wynikał z mniejszego niż w poprzednim sezonie przywozu ziarna (1,3 wobec 1,6 mln t). Import pszenicy zmniejszył się o 33,7% do 0,7 mln t, a kukurydzy o 6,2% do 0,3 mln t. Głównymi dostawcami zbóż i przetworów zbożowych były kraje UE, których udział w imporcie ziarna wyniósł 76,4%, wobec 83,9% w poprzednim sezonie.

Zmniejszenie udziału UE w strukturze importu było wynikiem wzrostu przywozu kukurydzy z Ukrainy w ramach zwiększonych bezcłowych kontyngentów.

W pierwszej połowie sezonu 2018/19 (lipiec-grudzień 2018 r.) z Polski wyeksportowano blisko 2,5 mln t zbóż, wobec 2,2 mln t w analogicznym okresie poprzedniego sezonu. Podobnie jak w poprzednich latach w obrotach dominują pszenica i kukurydza, których eksportowano odpowiednio 1,0 i 0,7 mln t (1,1 i 0,5 mln t w analogicznym okresie sezonu 2017/18). Import zbóż w tym okresie wyniósł 0,7 mln t, w tym pszenicy 0,4 mln t i kukurydzy 0,2 mln t. W porównaniu z analogicznym okresem poprzedniego roku w imporcie nie było większych zmian wolumenu. Duże obroty handlowe pszenicą i kukurydzą w 2018 r. potwierdzają zasadność budowy i wdrożenie zorganizowanej platformy sprzedażowej w kontraktach SPOT i futures, która pozytywnie wpłynie na efektywność transakcji handlowych i redukcję kosztów transakcyjnych.

1.3. Popyt na zboża

W strukturze popytu na zboża dominuje zużycie paszowe i spożycie. Zmiany w strukturze produkcji zwierzęcej i w systemach żywienia skutkują wzrostem udziału pasz wysokobiałkowych w strukturze popytu. Niskie ceny surowców wysokobiałkowych w sezonie 2017/18 i na początku sezonu 2018/19 stymulują substytucję zbóż składnikami białkowymi w mieszankach paszowych. Przyrost zapotrzebowania na zboża paszowe jest generowany przede wszystkim przez przemysł paszowy i rosnącą produkcję mieszanek przemysłowych dla drobiu, a w mniejszym stopniu dla trzody i bydła. Spasanie ziarna w formie nieprzetworzonej wykazuje znaczne wahania. Rosnące zapotrzebowanie na pasze w gospodarstwach rolnych, wynikające ze wzrostu produkcji zwierzęcej, jest rekompensowane poprawą efektywności chowu i zmniejszaniem ilości paszy na 1 kg przyrostu żywca. Sprzyjają temu zjawisku procesy koncentracji chowu i produkcji żywca wieprzowego.

Ceny zbóż od kilku sezonów utrzymywały się na relatywnie niskim poziomie, co sprzyjało zahamowaniu regresu w produkcji żywca wieprzowego. Wprawdzie w sezonie 2015/16, z powodu pogorszenia koniunktury w sektorze trzody chlewnej i spadku opłacalności, dynamika produkcji żywca bardzo mocno wyhamowała, ale od jesieni 2016 r. te niekorzystne tendencje ponownie się odwróciły. Wzrosły ceny żywca wieprzowego i poprawiły się relacje cen zbóż do cen żywca.

W sezonie 2017/18, a w szczególności w drugiej jego połowie, pogorszyły się relacje cen trzody do cen pasz i w rezultacie dynamika wzrostu pogłowia

zmałała (według stanu w czerwcu 2018 r. odnotowano wzrost liczebności świń o 4,2% w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego). Produkcja żywca, podtrzymywana dodatkowo dużym importem prosiąt i warchlaków, nadal charakteryzowała się dużą dynamiką (wzrost o 7,1% w stosunku do sezonu 2016/17).

Produkcja drobiarska od wielu lat charakteryzuje się silnym trendem wzrostowym. W sezonie 2017/18, szczególnie w pierwszej połowie 2018 r. pogorszyły się relacje cen drobiu do cen pasz. Pomimo tego, produkcja żywca drobiowego w sezonie 2017/18 jest szacowana na poziomie o 5,0% wyższym niż w sezonie 2016/17.

W sezonie 2017/18 dynamicznie zwiększyła się produkcja żywca wołowego (wzrost o 12,2% w stosunku do poprzedniego sezonu). Utrzymała się też wzrostowa tendencja w produkcji mleka, stymulowana wzrostem pogłowia i wydajności mlecznej krów.

W sezonie 2017/18 zboża podrożały w relacji do pasz przemysłowych, co skutkowało spadkiem dynamiki spasanania zbóż w formie gospodarskiej i wzrostem dynamiki zużycia pasz przemysłowych. Wzrost produkcji żywca i mleka pociągnął za sobą zwiększenie zużycia zbożowych surowców paszowych w sezonie 2017/18 do 18,2 mln t, tj. o 4,4% w stosunku do sezonu 2016/17. Zużycie zbóż do produkcji mieszanek przemysłowych wzrosło o 5,4%, a spasanie sposobem gospodarskim o 4,1%.

Ocenia się, że w sezonie 2018/19 zużycie zbóż paszowych nadal będzie rosło, ale jego dynamika, w porównaniu z sezonem 2017/18, nieznacznie zmaleje. Przewiduje się pogorszenie relacji cen trzody chlewnej do cen pasz, co może skutkować spowolnieniem dynamiki produkcji żywca wieprzowego (wzrost o 3,5% w stosunku do sezonu 2017/18). Stopa wzrostu w produkcji drobiarskiej może być zbliżona do obserwowanej w sezonie 2017/18 i wyniesie ok. 5%. Nastąpi znaczące spowolnienie (do ok. 2,5%) dynamiki produkcji żywca wołowego. Spadek produkcji pasz objętościowych (siana i kiszzonek) może skutkować wzrostem zużycia pasz treściwych w produkcji mleka. Rosnące ceny zbóż będą jednak ograniczały dynamikę wzrostu ich wykorzystania w paszach. Popyt na pasze przetworzone będzie rósł znacznie szybciej niż na zboża spasanie sposobem gospodarskim. Zużycie zbóż w przemyśle paszowym wzrośnie o 4,6% do 6,6 mln t, a ziarna w formie pasz gospodarskich o 2,3% do 11,1 mln t. Przewiduje się, że łączne zużycie zbóż paszowych w żywieniu zwierząt gospodarskich wyniesie 17,7 mln t i będzie o 3,2% większe niż w sezonie 2017/18.

Spożycie zbóż od wielu lat wykazuje niewielką tendencję spadkową. W sezonie 2017/18 spożycie przetworów zbożowych w ujęciu bilansowym wyniosło 102 kg na mieszkańca w ekwiwalencie mąki (lub 125,8 kg w przeliczeniu na ziarno) i było o 0,4 kg mniejsze niż w sezonie poprzednim. W tym celu przetworzono 4,8 mln t, z tego 3,9 mln t pszenicy, 0,8 mln t żyta i 0,1 mln t pozostałych zbóż.

Według prognoz IERiGŻ-PIB w sezonie 2018/2019 spożycie zbóż wyniesie 4,8 mln t, w tym 3,9 mln t pszenicy i 0,8 mln t żyta. Udział spożycia w zużyciu krajowym w sezonie 2018/19 szacuje się na 16,9%, wobec 17,2% w poprzednim sezonie. Możliwy jest dalszy spadek bilansowego spożycia produktów zbożowych do około 101 kg w ekwiwalencie mąki na mieszkańca.

W sezonie 2017/18 przemysłowe zużycie zbóż oszacowano na 2,9 mln t, tj. o 12% więcej niż w sezonie poprzednim. Większa podaż surowca po bardzo dobrych zbiorach i korzystna sytuacja w gorzelnictwie spowodowały wzrost produkcji etanolu (głównie z przeznaczeniem na biopaliwa). Łączne wykorzystanie zbóż w produkcji etanolu w sezonie 2017/18 jest szacowane na 1,3 mln t, wobec 1,2 mln t w sezonie 2016/17. Zużycie żyta w produkcji etanolu zwiększyło się o ok. 20% do 0,4 mln t, a kukurydzy i pszenżyta odpowiednio o 11 i 10% do 0,5 i 0,2 mln t. Zużycie przemysłowe pszenicy zwiększyło się o ok. 19% do 0,8 mln t, z tego 0,5 mln t zostało przetworzone w sektorze skrobiowym i 0,3 mln t w gorzelnictwie. Natomiast zapotrzebowanie na jęczmień do produkcji piwa¹ wzrosło o 2% do 0,7 mln t.

W sezonie 2018/19, mimo spodziewanych mniejszych zbiorów w porównaniu z wysokim ich poziomem w dwóch ostatnich latach, przemysłowe przetwórstwo zbóż przypuszczalnie zmniejszy się nieznacznie i wyniesie ok. 2,9 mln t. Zużycie pszenicy zwiększy się o 2% do 0,8 mln t, a kukurydzy zmaleje o 2% do 0,8 mln t. Wykorzystanie przemysłowe żyta jest prognozowane na 0,5 mln t, a pszenżyta na 0,2 mln t. Podobny jak w minionym sezonie będzie wzrost (o 2% do 0,8 mln t) przerobu jęczmienia do produkcji słodu.

W Polsce od wielu lat występuje wzrost przemysłowych przemiałów zbóż. W 2017 r., w porównaniu z 2016 r., zwiększyły się one o 1% do 3,7 mln t. Tym samym wzrósł ich udział w zużyciu ziarna w przetwórstwie spożywczym z ok. 70% przed kilkoma laty do 77%. W 2018 r. szacuje się dalszy wzrost przemiałów do 3,9 mln t. Głównym surowcem do przemiałów jest pszenica, której zużywa się w tym celu 3,2-3,4 mln t.

¹ Łącznie z importowanym jęczmieniem browarnym i słodem.

1.4. Ryzyko produkcyjne i handlowe

Główną przyczyną ryzyka związanego z działalnością na rynku zbóż są duże wahania koniunktury i związane z nimi ryzyko cenowe. Zmiany koniunktury zwykle wynikają z czynników losowych (działających zarówno w Polsce, jak i na zagranicznych rynkach), mających wpływ na stronę podażową, co przy długoterminowej tendencji do usztywniania się popytu powoduje relatywnie większe wahania cen, niż to miało miejsce przed kilkunastu laty.

W sezonie 2017/18 zwiększyły się nadwyżki na krajowym rynku. Stan zapasów początkowych oszacowano na ok. 4,9 mln t (tab. 1.2), tj. o 22,9% mniej niż na początku sezonu 2016/17. Z tego powodu zasoby krajowe² w sezonie 2017/18 zwiększyły się w mniejszym stopniu niż zbiory (wzrost o 1,8% do 36,7 mln t). Najbardziej wzrosły zasoby jęczmienia i żyta (o 15,8%), a w mniejszym stopniu mieszanek, pszenżyta i pszenicy (odpowiednio o 5,0, 3,8 i 1,0%). Zasoby krajowe kukurydzy spadły o 13,9%. Podaż całkowita (po uwzględnieniu obrotów handlu zagranicznego) jest szacowana na 38,9 mln t, tj. tylko o 0,2% więcej niż w sezonie 2016/17. Zbiory z 2017 r. przewyższały o 4,1 mln t szacowane na sezon 2017/18 krajowe zużycie, które może osiągnąć 27,7 mln t, tj. o 4,1% więcej niż w poprzednim sezonie. Znacznie mniejsze były możliwości eksportu ziarna, dlatego rozchody ogółem (zużycie krajowe i eksport) zmalały o 4,3% do 32,5 mln t, co umożliwiło odbudowę zapasów, które na koniec sezonu osiągnęły 6,4 mln t (wzrost o 30,9%), co stanowiło 23,2% ich rocznego zużycia wobec 18,5% w poprzednim sezonie.

W sezonie 2018/19 znacznie zmniejszyły się zasoby zbóż. Spadek podaży z nowych zbiorów częściowo złagodziły duże zapasy początkowe i dlatego krajowe zasoby zbóż³ zmniejszyły się o 9,8% do 33,1 mln t. Zmalała podaż krajowa wszystkich zbóż, w tym szczególnie kukurydzy i pszenżyta – odpowiednio o 17,6 i 17,7%, a pozostałych zbóż od 3 do 10%. Podaż całkowita (po uwzględnieniu przewidywanych obrotów handlu zagranicznego) może się zmniejszyć o blisko 10% do 35,2 mln t. Zużycie zbóż przewiduje się na 28,0 mln t, tj. o 1,2% więcej niż w poprzednim sezonie. W stosunku do zużycia krajowego byłoby to 1,3 mln t mniej, wobec ponad 4 mln t nadwyżek w poprzednim sezonie. Eksport może się zwiększyć o około 5% do 5,0 mln t. Rozchody ogółem zwiększą się o ok. 2%, skutkiem czego zapasy końcowe zmaleją o ponad 66% do 2,2 mln t, co w relacji do zużycia krajowego, stanowiłoby 7,7%, wobec 23,2% rok wcześniej.

² Zapasy początkowe plus zbiory.

³ Zapasy początkowe plus zbiory.

Tab. 1.2. Bilans zbóż^a [tys. t]

Wyszczególnienie	2017/18 S	2018/19 P	Zmiana [%]
Zapasy początkowe	4 903	6 418	30,9
Produkcja	31 778	26 657	-16,1
Zasoby krajowe	36 681	33 075	-9,8
Import	2 242	2 165	-3,4
Ogółem zasoby	38 922	35 240	-9,5
Zużycie krajowe:	27 650	27 993	1,2
w tym: spasek	17 186	17 650	2,7
Eksport	4 854	5 080	4,7
Razem rozchody	32 504	33 073	1,7
Zapasy końcowe	6 418	2 167	-66,2
Zbiory minus zużycie	4 128	-1 336	x
Zapasy/zużycie (%)	23,2	7,7	x

^a bez prosa, gryki i pozostałych zbożowych

S – szacunek, P – prognoza

Źródło: szacunki i prognozy IERiGŻ-PIB, obliczenia na podstawie danych GUS.

W sezonie 2017/18 na krajowym rynku zbóż powiększyły się nadwyżki podaży nad popytem. We Francji i w Niemczech zbiory w 2017 r. były większe niż w poprzednim roku, wobec czego na rynkach tych krajów zmalał popyt importowy i tym samym jego wpływ na ceny w Polsce. Na krajowym rynku po opóźnionych, ale dobrych zbiorach w 2017 r., nastąpił sezonowy spadek cen, które jednak kształtowały się na poziomie wyższym niż rok wcześniej. Początkowo wynikało to z opóźnionych żniw, a w kolejnych tygodniach z niekorzystnych warunków pogodowych utrudniających zbiory.

W okresie lipiec-wrzesień 2017 r. średnie ważone ceny⁴ skupu pszenicy i żyta wyniosły odpowiednio 644 i 537 zł/t i były o 6,4 i 7,1% wyższe niż w analogicznym okresie poprzedniego roku. Nieznacznie wyższe niż rok wcześniej były ceny jęczmienia (wzrost o 2,5% do 596 zł/t), a najbardziej podrożała kukurydza (wzrost o 15,1% do 691 zł/t), ale tłumaczył to późniejszy, niż innych zbóż, termin zbiorów. W kolejnych miesiącach sezonu 2017/18 ceny zbóż wykazywały tendencję wzrostową. Wyjątkiem była, zbierana później, kukurydza, której ceny po sezonowym spadku rosły od listopada 2017 r. do końca sezonu, czyli do czerwca 2018 r., co wiązało się z bardziej napiętą sytuacją na światowych rynkach zbóż paszowych. Wzrost cen pszenicy i żyta wyhamował w pierwszym kwartale 2018 r., ale w drugim kwartale, na skutek zapowiadających się niższych zbiorów, tendencja wzrostowa powróciła. Ceny jęczmienia w pierwszym

⁴ Według danych meldunkowych GUS.

i drugim kwartale 2018 r., pomimo przejściowych wahań, cechowała tendencja spadkowa.

Krajowe ceny zbóż w pierwszej połowie sezonu 2017/18 były od kilku do kilkunastu procent wyższe od cen z pierwszej połowy poprzedniego sezonu. W drugiej połowie sezonu, a w szczególności w drugim kwartale 2018 r., różnica w stosunku do notowań sprzed roku zmalała. Ceny większości zbóż kształtowały się wtedy od 1,8 do 5,3% poniżej cen obserwowanych w analogicznym okresie poprzedniego sezonu. Przyczyniła się do tego, w warunkach dużej podaży krajowej, stosunkowo dobra sytuacja na światowych rynkach zbóż konsumpcyjnych (pszenica) oraz znaczne ograniczenie popytu importowego z tytułu mniejszej konkurencyjności polskiego ziarna w Afryce Płn. i na Bliskim Wschodzie. Jedynie ceny jęczmienia były wyraźnie wyższe od ubiegłorocznych, niskich notowań. W reakcji na doniesienia o niesprzyjających warunkach pogodowych w niektórych regionach produkcji zbóż na świecie, od drugiej połowy kwietnia do połowy maja 2018 r. na większości rynków notowano znaczne wahania cen (dynamiczny wzrost do maja 2018 r. i spadek w czerwcu 2018 r.). Na koniec sezonu 2017/18 (czerwiec 2018 r.) większość zbóż na krajowym rynku była jeszcze nieznacznie tańsza niż rok wcześniej. Ceny pszenicy, żyta i kukurydzy były niższe o 3-4%, a ceny jęczmienia o ponad 1%. Średnie ważone ceny pszenicy i żyta w sezonie 2017/18 były jednak od 2,8 do 4,6% wyższe od notowanych w sezonie 2016/17.

W pierwszych miesiącach sezonu 2018/19 (lipiec-sierpień 2018 r.) ceny zbóż na krajowym rynku dynamicznie rosły. W sierpniu 2018 r., w porównaniu z czerwcem 2018 r., najbardziej podrożały pszenica (o 9,6% do 752 zł/t) i żyto (o 7,9% do 627 zł/t). Wyraźnie mniejsza była dynamika wzrostu cen jęczmienia i kukurydzy, które wzrosły odpowiednio o 5,2 i 5,5% do 689 i 708 zł/t. W kolejnych miesiącach wzrost cen zbóż stracił na dynamice, jedynie ceny jęczmienia nadal szybko rosły.

W pierwszej połowie sezonu 2018/19 średnie ważone ceny zbóż były znacznie wyższe od notowanych w analogicznym okresie poprzedniego sezonu: kukurydza (620 zł/t) o 20,9%, pszenica (770 zł/t) o 18,5%, żyto (640 zł/t) o 18,1%, a jęczmień (685 zł/t) o 13,0%.

W dalszej perspektywie w sezonie 2018/19 ceny na krajowym rynku, pomimo krótkoterminowych wahań, będą się dostosowywały do cen na rynkach światowych i europejskich. Czynniki fundamentalne na zagranicznych rynkach będą przemawiały za utrzymaniem się cen zbóż na światowych rynkach na poziomie wyższym o 5-15% od obserwowanego w poprzednim sezonie.

W Europie presja popytu na wzrost cen będzie znacznie większa niż na rynku amerykańskim (USA, Kanada, Argentyna), a ceny zbóż mogą wyraźnie przewyższać notowania z poprzedniego sezonu.

W bieżącym sezonie (2018/19) popyt importowy w Europie Zachodniej i w krajach trzecich będzie znacznie większy niż w poprzednim sezonie. Wobec tego ponownie wzrośnie wpływ cen eksportowych na krajowy rynek, a zmaleje wpływ niskich cen importowych. Ewentualne, dalsze osłabienie złotego w stosunku do euro i dolara USA będzie powodowało wzrost cen na krajowym rynku.

Polski rynek zbóż jest silnie zintegrowany z rynkami zewnętrznymi, gdyż handel zagraniczny jest istotną pozycją w bilansie rynkowym. W konsekwencji rynek krajowy jest zintegrowany z rynkiem światowym, ale powiązania biznesowe w dużym stopniu odbywają się poprzez rynek UE. Transmisja światowych cen zbóż na ceny krajowe odbywa się za pośrednictwem rynku unijnego. W związku z tym ceny w Polsce wykazują analogiczne kierunki zmian, jak ceny w UE i ceny światowe. Konsekwencją silnej integracji rynków jest rosnące ryzyko produkcyjne i handlowe, którego główną determinantą jest duża zmienność cen. Wahania cen na rynkach zewnętrznych są wynikiem wielu bardzo różnych czynników, a kluczową rolę odgrywają wahania koniunkturalne. Duży wpływ na ceny mogą wywierać także szoki podażowo-popytowe, nagłe zmiany warunków pogodowych w okresie wegetacji oraz sytuacja polityczno-gospodarcza u głównych światowych importerów.

Wpływ wyjścia Wielkiej Brytanii z UE na Polski rynek zbóż ocenia się jako niewielki. Udział tego kraju w ostatnich latach w polskim handlu zagranicznym zbożami nie przekraczał kilku procent. Ceny na tamtejszym rynku z reguły są wyższe niż w portach polskich i portach głównych eksporterów (Niemcy, Francja). Z tego powodu brytyjskie ziarno nie stanowi konkurencji na docelowych rynkach eksportowych. W zależności od kształtu wynegocjowanej umowy Brexit może w niewielkim stopniu negatywnie wpłynąć na polskie możliwości eksportowe na rynek Wielkiej Brytanii.

Wdrożenie elektronicznej platformy sprzedażowej, w tym w szczególności kontraktów futures stwarza podmiotom krajowej branży zbożowej większe możliwości zarządzania ryzykiem. Polska branża zbożowa charakteryzuje się rozdrobnioną strukturą podmiotową w porównaniu z głównymi konkurentami z UE i krajów basenu Morza Czarnego. Krajowe przedsiębiorstwa nie dysponują odpowiednim potencjałem ekonomicznym, aby osiągać duże korzyści z efektów skali oraz wdrażać własne systemy zarządzania ryzykiem. Obroty handlowe na Platformie Żywnościowej będą dotyczyły dużych partii towarów o wystandary-

zowanych parametrach jakościowych. W rezultacie małe i średnie przedsiębiorstwa będą mogły czerpać większe korzyści z efektów skali oraz niższych kosztów transakcyjnych.

Uwarunkowania rynkowe oraz tendencje rozwojowe w 2018 r. potwierdziły wyniki wcześniejszych badań, że pszenica jest produktem szczególnie predestynowanym do obrotów handlowych na elektronicznej platformie sprzedaży. Branża zbożowa dysponuje odpowiednim zapleczem magazynowym i logistycznym, które stanowi solidną podstawę do rozwoju takiej formy wymiany handlowej. Struktura popytu na zboża, który w dużej części jest generowany przez krajowe i zagraniczne podmioty gospodarcze poszukujące dużych partii towaru o wystandaryzowanych parametrach jakościowych, jest odpowiednia dla handlu w zorganizowanej formie elektronicznej.

2. RYNEK RZEPAKU I PRODUKTÓW JEGO PRZEROBU

2.1. Produkcja i przetwórstwo rzepaku

W 2018 r. zbiory rzepaku w Polsce zmniejszyły się, według wynikowego szacunku GUS do 2183,4 tys. t, tj. o 18,9% w porównaniu z rokiem poprzednim, w wyniku zmniejszenia areału uprawy do 845,1 tys. ha (o 7,6%) i plonów do 25,8 dt/ha (o 12,2%) (tab. 2.1). O spadku areału uprawy i plonów zadecydowały niekorzystne warunki pogodowe, w wyniku czego w 2017 r. nie zrealizowano planowanej powierzchni zasiewów rzepaku ozimego, szczególnie w północnej i północno-zachodniej Polsce; wymarznienia na plantacjach rzepaku ozimego były większe niż przed rokiem (GUS oszacował je na ok. 4% powierzchni zasianej, wobec ok. 1% w 2017 r.), a niedostateczne opady wiosną, szczególnie w maju i w pierwszej połowie czerwca niekorzystnie wpłynęły na rozwój roślin rzepaku i jego plony. Spadek zbiorów rzepaku nastąpił w 10 województwach, w tym najgłębszy był w: kujawsko-pomorskim, warmińsko-mazurskim, pomorskim, i zachodniopomorskim (o 35-54%), a w 6 województwach miał miejsce wzrost: w małopolskim, opolskim, śląskim, lubelskim, podkarpackim i świętokrzyskim (o 7-51%). Udział rzepaku w krajowej powierzchni zasiewów zmniejszył się z 8,5% w 2017 r. do 7,8% w 2018 r., ale liczba gospodarstw rolnych uprawiających rzepak zwiększyła się z 89,7 tys. do 91,1 tys. Przeciętna wielkość plantacji rzepaku w 2018 r. wyniosła 9,3 ha, wobec 10,2 ha w 2017 r.

Tab. 2.1. Zbiory rzepaku

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	
			2017 = 100
Powierzchnia uprawy [tys. ha]	914,3	845,1	92,4
Plony [dt/ha]	29,5	25,8	87,8
Zbiory [tys. t]	2697,3	2183,4	81,1
Skup w I półroczu [tys. t]	141,4	287,6	203,4
Cena skupu I półroczu [zł/t]	1795,6	1524,5	84,9
Skup w II półroczu [tys. t]	1588,2	1284,9	80,9
Cena skupu w II półroczu [zł/t]	1556,7	1559,6	100,2

^a dane wstępne

Źródło: dane GUS, obliczenia IERiGŻ-PIB.

Mimo dużego spadku zbiorów, ceny rzepaku wzrosły nieznacznie, z uwagi na niewielkie wzrosty jego cen na międzynarodowym rynku, przy silnym powiązaniu rynku krajowego z międzynarodowym, w tym szczególnie z rynkiem europejskim. W II półroczu 2018 r., w którym skupiono 1284,9 tys. t rzepaku (ok. 59% ubiegłorocznych zbiorów), przeciętna cena skupu rzepaku wyniosła

1559,6 zł/t i była o 0,2% wyższa niż przed rokiem. Niewielki wzrost cen i niekorzystne warunki pogodowe w sierpniu 2018 r. (susza w wielu regionach kraju), przełożyły się na spadek zasiewów rzepaku ozimego pod zbiory 2019 r., według szacunku IERiGŻ-PIB o ok. 5% do ok. 770 tys. ha.

W sezonie 2018/19, przy dużo mniejszych zbiorach spodziewany jest spadek eksportu rzepaku do ok. 240 tys. t (o ok. 29%), przy jednoczesnym wzroście importu do ok. 640 tys. t (o ok. 22%). W tej sytuacji krajowy przerób rzepaku wyniesie ok. 2534 tys. t rzepaku i będzie o ok. 10% mniejszy niż w sezonie 2017/18. Zapasy rzepaku na koniec sezonu pozostaną niskie (tab. 2.2).

Tab. 2.2. Bilans rzepaku w latach gospodarczych [tys. t]

Wyszczególnienie	2017/18	2018/19 ^a	
			2017/18 = 100
Zapasy początkowe	24	27	112,5
Produkcja	2697	2183	80,9
Import	524	640	122,1
Eksport	337	240	71,2
Zużycie krajowe	2881	2600	90,2
- przerób	2800	2534	90,5
- siew i straty	81	66	81,5
Zapasy końcowe	27	10	37,0

^a dane wstępne

Źródło: dane GUS, MF, obliczenia IERiGŻ-PIB.

Tab. 2.3. Produkcja tłuszczów roślinnych [tys. t]

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	
			2017 = 100
Oleje surowe	1192,2	1194,4	100,2
rzepakowy surowy	1148,7	1150,9	100,2
Oleje rafinowane	835,4	793,5	95,0
rzepakowy	813,2	764,7	94,0
rzepakowy jadalny	465,3	544,1	116,9
rzepakowy techniczny	347,9	220,6	63,4
sojowy jadalny	0,0	0,0	100,0
słonecznikowy jadalny	22,2	28,8	129,7
Margaryny	335,1	320,4	95,6
Makuchy i śruty rzepakowe	1535,4	1538,3	100,2

^a dane wstępne

Źródło: dane GUS, obliczenia IERiGŻ-PIB.

W 2018 r. przemysł tłuszczowy uzupełniając niedobory krajowej podaży rzepaku wysokim jego importem netto (493,2 tys. t), wyprodukował 1150,9 tys. t surowego oleju rzepakowego (o 0,2% więcej niż w 2017 r.), natomiast zmniejszył produkcję margaryn do 320,4 tys. t (o 4,4%), w wyniku zmniejszenia popytu krajowego na margaryny, w tym przede wszystkim zmniejszenia ich bezpośred-

niego zużycia w gospodarstwach domowych (tab. 2.3). Spadek popytu krajowego na margaryny został częściowo zrekompensowany wzrostem eksportu.

2.2. Handel zagraniczny produktami oleistymi

Polska, mimo dynamicznego rozwoju produkcji i przetwórstwa rzepaku, jaki nastąpił po 2004 r., ma niską samowystarczalność w zakresie produktów oleistych, w tym szczególnie niską w zakresie śrut oleistych (ok. 42% w 2018 r.) i olejów roślinnych z innych stref klimatycznych (ok. 64%), w związku z czym pozostaje strukturalnym, trwałym ich importerem netto. Nadwyżki produkcji w relacji do krajowego zużycia występują w Polsce w zakresie rzepaku (w latach wysokich zbiorów), oleju i śruty rzepakowej oraz margaryn. Polska jest eksporterem netto tych produktów, przy czym w latach niskich zbiorów, powodowanych głównie niekorzystnymi warunkami pogodowymi, traci samowystarczalność i staje się importerem netto nasion rzepaku, a w latach 2017-2018 stała się też importerem netto oleju rzepakowego.

Tab. 2.4. Handel zagraniczny produktami oleistymi

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	2017	2018 ^a	2017	2018 ^a	2017	2018 ^a
	Nasiona oleiste		w tym: rzepak		Oleje roślinne		w tym: olej rzepakowy	
Eksport [tys. t]	511,5	340,8	386,3	224,5	178,7	120,5	141,0	75,9
Import [tys. t]	866,9	1125,8	434,4	717,7	751,7	771,0	163,2	166,6
Saldo [tys. t]	-355,4	-785,0	-48,1	-493,2	-573,0	-650,5	-22,2	-90,7
Eksport [mln EUR]	234,9	172,8	161,8	95,7	159,9	107,6	118,2	60,8
Import [mln EUR]	469,4	545,5	205,9	284,3	709,5	650,8	140,1	124,5
Saldo [mln EUR]	-234,5	-372,7	-44,1	-188,6	-549,6	-543,2	-21,9	-63,7
	Śruty oleiste		w tym: śruta rzepakowa		Margaryny		Produkty oleiste ogółem	
Eksport [tys. t]	675,2	662,0	605,3	610,1	129,5	149,3	x	x
Import [tys. t]	2921,8	2927,5	35,8	32,5	100,5	98,9	x	x
Saldo [tys. t]	-2246,7	-2265,5	569,5	577,6	29,0	50,4	x	x
Eksport [mln EUR]	143,0	145,0	122,5	130,7	145,9	170,8	683,7	596,2
Import [mln EUR]	878,9	953,4	10,0	73,4	126,8	126,6	2184,6	2276,3
Saldo [mln EUR]	-735,9	-808,4	112,6	57,3	19,1	44,2	-1500,9	-1680,1

^a dane wstępne

Źródło: dane MF, obliczenia IERiGŻ-PIB.

W 2018 r. wyniki handlu zagranicznego produktami oleistymi pogorszyły się w porównaniu z 2017 r. Deficyt handlowy pogłębił się o 11,9% do 1680,1 mln EUR, w wyniku spadku wpływów z eksportu produktów oleistych o 12,8% do 596,2 mln EUR, przy wzroście wydatków na ich import o 4,2% do 2276,3 mln EUR (tab. 2.4). Saldo obrotów handlowych rzepakiem i produktami

jego pierwotnego przetwórstwa przekształciło się z dodatniego w 2017 r. w wysokości 46,6 mln EUR, w ujemne w 2018 r. w wysokości 195,0 mln EUR. Przy niższych ubiegłorocznych zbiorach, eksport rzepaku zmalał (o 41,9% do 224,5 tys. t), a jego import był bardzo wysoki (wzrost o 65,2% do 717,7 tys. t). Mniejszy był też eksport oleju rzepakowego (spadek o 46,2% do 75,9 tys. t), ze względu na utrzymujące się wysokie zapotrzebowania na ten surowiec krajowego sektora biopaliw, a także ze względu na wprowadzone zmiany w procedurach VAT, które eliminują fikcyjne przewozy wewnątrzwspólnotowe (fikcyjne transakcje w ostatnich latach znacznie zawiązały obroty olejem rzepakowym). Wysoki pozostał eksport śruty rzepakowej (wzrost o 0,8% do 610,1 tys. t, stanowił 37% krajowej produkcji). Wzrósł wywóz margaryn (o 15,3% do 149,3 tys. t). Jednocześnie utrzymano wysoki import śrut oleistych (2927,5 tys. t, wzrost o 0,2%), ze względu na dynamicznie rozwijającą się produkcję drobiarską, a także rosnące ich zużycie w sektorze energetycznym. Bardzo wysoki był też import nasion oleistych (zarówno rzepaku, jak i pozostałych nasion oleistych) (1125,8 tys. t, wzrost o 29,9%) i olejów roślinnych (m.in. ze względu na spadek ich cen) (771,0 tys. t, wzrost o 2,7%). Mniejszy był tylko import margaryn (98,9 tys. t, spadek o 1,6%).

W 2018 r. nie zmieniły się kierunki geograficzne polskiego handlu produktami olejnymi. Eksport produktów olejnych był nadal niemal wyłącznie eksportem wewnątrzunijnym. Największym odbiorcą rzepaku i śruty rzepakowej były Niemcy (odpowiednio 94% i 32% udziału), oleju rzepakowego Czechy (62% udziału), a Niemcy zajmowały drugą lokatę (38%). Czechy, Węgry i Niemcy były też kluczowymi odbiorcami margaryn (odpowiednio 20% i po 18% udziału). Rynek unijny pozostał też dużym dostawcą produktów olejnych na polski rynek. Na rynku unijnym Polska nadal kupowała głównie oleje roślinne, margaryny i nasiona oleiste. Największym dostawcą na polski rynek olejów roślinnych były Niemcy (29% udziału), Ukraina (25%) i Holandia (17%); nasion oleistych Ukraina (16%), Czechy (15%), Rumunia (13%), Słowacja (12%) i Węgry (10%), a margaryn Niemcy (39%), Holandia (31%) i Szwecja (11%). Śruty oleiste, w tym przede wszystkim sojowe, były importowane głównie z Argentyny (42% udziału), a następnie z Brazylii (18%) i Ukrainy (16%).

2.3. Popyt na rzepak

Popyt na rzepak kreowany jest przez rynek krajowy i eksport. Na rynku krajowym przy wieloletniej stabilizacji zapotrzebowania na rzepak (olej rzepakowy) ze strony sektora spożywczego na poziomie ok. 1 mln t (w związku z wy-

sokim nasyceniem rynku tłuszczami roślinnymi), wykreowano dynamicznie rosnący popyt na ten surowiec w sektorze biopaliw, z uwagi na politykę UE promującą rozwój energii odnawialnej i obligującą państwa członkowskie do wzrostu udziału biokomponentów i biopaliw w zużyciu paliw płynnych.

Według szacunków IERiGŻ-PIB w 2018 r. zużycie rzepaku na cele spożywcze nie zmieniło się w porównaniu z rokiem poprzednim i wyniosło 952,4 tys. t, przy czym zmalało w bezpośredniej konsumpcji w gospodarstwach domowych (o 0,2% do 364,1 tys. t), przy wzroście zużycia w przetwórstwie wtórnym (o 0,1% do 588,3 tys. t) (tab. 2.5). Zużycie rzepaku na cele przemysłowe (głównie w produkcji biopaliw) zwiększyło się o 3,4% do 1904,7 tys. t. Eksport rzepaku łącznie z eksportem oleju rzepakowego w ekwiwalencie rzepaku zmniejszył się o 43,9% do 405,2 tys. t. Całkowite zużycie rzepaku (zużycie krajowe łącznie z eksportem) w 2018 r. wyniosło 3262,3 tys. t i było o 7,2% mniejsze niż przed rokiem.

Tab. 2.5. Zużycie rzepaku [tys. t]

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	
			2017 = 100
Produkcja	2697,3	2183,4	80,9
Import ^b	823,0	1114,4	135,4
Zużycie ogółem	3516,5	3262,3	92,8
Zużycie krajowe	2794,5	2857,1	102,2
na cele spożywcze	952,4	952,4	100,0
- w gospodarstwach domowych	364,8	364,1	99,8
- w przetwórstwie wtórnym (HoReCa)	587,6	588,3	100,1
na cele przemysłowe (produkcja biopaliw)	1842,1	1904,7	103,4
Eksport ^b	722,0	405,2	56,1

^a dane wstępne

^b łącznie z importem/eksportem oleju rzepakowego w ekwiwalencie rzepaku

Źródło: dane GUS, MF, obliczenia IERiGŻ-PIB.

2.4. Ryzyko produkcyjne i handlowe

Ryzyko produkcyjne i handlowe (cenowe) krajowych producentów i przetwórców rzepaku wiąże się z dużą wrażliwością roślin oleistych na warunki pogodowe (znacznie większą niż w przypadku zbóż), w tym z dużym ryzykiem wymarzania oraz spadkami plonów powodowanych częstymi niedoborami opadów wiosną, co skutkuje wahliwością zbiorów i cen, a w ślad za tym zmiennością opłacalności produkcji i przetwórstwa rzepaku. Wiąże się także z globalizacją rynków rolnych i silnym wpływem zmian cen rzepaku na rynkach zewnętrznych na zmiany jego cen na krajowym rynku. W 2018 r. mimo dużego spadku krajowych zbiorów, ceny rzepaku wzrosły niewiele, z uwagi na niewiel-

kie wzrosty jego cen na europejskim i globalnym rynku. Duże podmioty skupowe (kluczowe zakłady tłuszczowe, duże firmy handlowe) wyznaczają cenę skupu rzepaku w oparciu o aktualne notowania rzepaku na francuskiej giełdzie Matif Euronext (dodając lub odejmując tzw. premie, które są zmienne i zależą od sytuacji panującej na rynku w danym okresie) oraz aktualny kurs złotego względem euro.

Jeżeli chodzi o zarządzanie ryzykiem produkcyjnym, to głównym instrumentem dla plantatorów rzepaku pozostają ubezpieczenia upraw rolnych, przy równoczesnym wdrażaniu nowoczesnych metod agrotechniki. Natomiast w celu zarządzania ryzykiem handlowym, którego przejawem jest duża zmienność cen, należałoby w przyszłości wprowadzać na krajowym rynku obroty giełdowe rzepakiem w formie kontraktów terminowych (futures) i opcji na te kontrakty.

Ewentualne wystąpienie Wielkiej Brytanii z UE na „twardych warunkach” nie będzie miało większego wpływu na ryzyko w obrotach handlowych rzepakiem i produktami jego przerobu. Głównym powodem tego jest mały udział Wielkiej Brytanii w strukturze towarowej eksportu. Jedynie w eksporcie margaryn udział Wielkiej Brytanii wynosi ok. 10%.

3. RYNEK CUKRU

3.1. *Uprawa buraków cukrowych i produkcja cukru*

W 2017 r. regulacje rynku cukru w UE zostały zreformowane, a głównymi elementami reformy była likwidacja kwot produkcji cukru i izoglukozy oraz minimalnej ceny skupu buraków cukrowych. Liberalizacja regulacji rynkowych zmieniła warunki konkurencji w branży, która charakteryzuje się oligopolistyczną strukturą podmiotową.

Według danych związków branżowych w 2018 r. koncerny cukrownicze zakontraktowały surowiec na powierzchni 239 tys. ha, tj. o 3% więcej niż przed rokiem⁵. Warunki wegetacji były niekorzystne, gdyż w okresie wiosenno-letnim na dużym obszarze kraju wystąpiła susza, która negatywnie wpłynęła na produkcję zbóż i rzepaku. Susza miała mniejszy wpływ na zbiory buraków cukrowych i owoców. W 2018 r. średni plon buraków cukrowych wyniósł 59 t/ha i był o 13% niższy niż przed rokiem. Większy areał uprawy zrekompensował spadek plonów i zbiory zmniejszyły się o 8,6% do 14,1 mln t⁶. Kampania cukrownicza przebiegała w korzystnych warunkach pogodowych, które determinowały wysoką jakość surowca. Technologiczny plon cukru, który uwzględnia plon korzeni i polaryzację wyniósł 9,5 t/ha. Duża podaż i dobra jakość surowca były podstawą dużej produkcji cukru (ok. 2200 tys. t) i uzysku melasy (ok. 485 tys. t).

Popyt na cukier w Polsce charakteryzuje się niewielką dynamiką, ale występują duże różnice w jego strukturze. Produkcja cukru była o 33,7% większa od zużycia krajowego i w konsekwencji konieczny był duży eksport, który jest istotną pozycją w bilansie rynkowym (tab. 3.1). Duża produkcja w ostatnich dwóch latach oraz spadek cen na rynku wewnętrznym były głównymi barierami importu.

⁵ Stowarzyszenie Techników Cukrowników, Związek Producentów Cukru w Polsce. Konferencja techniczno-surowcowa – XXX Konferencja Pokampanijna. Warszawa, 21-23.02.2019.

⁶ Według GUS powierzchnia uprawy buraków cukrowych w 2018 r. wyniosła 235 tys. ha i była o 2% mniejsza niż przed rokiem. Zbiory wyniosły 14,6 mln t i były o 7% mniejsze niż przed rokiem. (GUS. (2018). Wynikowy szacunek głównych ziemiopłodów rolnych i ogrodniczych w 2018 roku, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/uprawy-rolne-i-ogrodnicze/wynikowy-szacunek-glownych-ziemioplodow-rolnych-i-ogrodniczych-w-2018-roku,5,17.html?pdf=1>) (dostęp: 22.02.2019).

Tab. 3.1. Bilans cukru w Polsce [tys. t]

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	
			2017 = 100
Produkcja	2313	2200	95,1
Import	139	137	98,6
Eksport	738	850	115,2
Zużycie krajowe	1680	1720	102,4

^a dane wstępne

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, dane ZPC, STC, MF.

W 2018 r. struktura podmiotowa branży cukrowniczej nie zmieniła się, gdyż cukier produkowało 18 cukrowni, które funkcjonowały w strukturach czterech koncernów cukrowniczych. W 2018 r. przemysł cukrowniczy prowadził intensywne działania inwestycyjne, których celem była ekspansja rynkowa. W Porcie Gdańskim powstaje nowoczesny terminal przeładunkowo-wysyłkowy z zapleczem magazynowym oraz jedna z cukrowni została rozbudowana w celu zwiększenia potencjału produkcyjnego. Liczba plantatorów buraków cukrowych nie zmieniła się i wyniosła ok. 34 tys.

3.2. Handel zagraniczny cukrem i melasą

Polska branża cukrownicza dysponuje potencjałem produkcyjnym (ok. 2,5 mln t), który jest większy od zapotrzebowania na rynku wewnętrznym (ok. 1,7 mln t). W konsekwencji duża część produkcji jest przeznaczana na eksport. W handlu zagranicznym cukrem i melasą utrwały się tendencje, które odnotowano w okresie 2006-2017. W 2018 r. eksport cukru zwiększył się o 15,2% do rekordowego poziomu 850 tys. t i stanowił on 39% produkcji. Import zmniejszył się o 1,4% do 137 tys. t, a zdecydowała o tym duża podaż oraz długa kampania cukrownicza 2017/2018. W rezultacie koncerny cukrownicze nie importowały cukru do rafinacji, której rentowność była niska ze względu na niskie ceny na światowym rynku. Udział importu w zaopatrzeniu rynku wewnętrznego zmniejszył się do 8,6%. Niskie ceny na międzynarodowym rynku skutkowały spadkiem cen transakcyjnych i wartości obrotów handlowych. W 2018 r. wartość eksportu zmniejszyła się o 12,3%, a importu o 29,1% (tab. 3.2).

Duża produkcja cukru w UE w sezonach 2017/2018 i 2018/2019 spowodowała, że w 2018 r. koncerny cukrownicze eksportowały znaczące ilości cukru do krajów trzecich (534 tys. t). W grupie tych krajów dużymi odbiorcami były: Izrael (92 tys. t), Egipt (80 tys. t), Sri Lanka (58 tys. t) i Gruzja (52 tys. t). Eksport do UE wyniósł 316 tys. t, w tym do Rumunii – 123 tys. t i Niemiec – 95 tys. t. Import cukru był realizowany głównie z krajów UE (130 tys. t), w tym z Niemiec (58 tys. t) i Czech (25 tys. t).

Tab. 3.2. Handel zagraniczny cukrem i melasą

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	2017 = 100
Cukier			
Eksport [tys. t]	738	850	115,2
Import [tys. t]	139	137	98,6
Saldo [tys. t]	599	713	119,0
Eksport [mln EUR]	333	292	87,7
Import [mln EUR]	79	56	70,9
Saldo [mln EUR]	254	236	92,9
Melasa			
Eksport [tys. t]	312	253	81,1
Import [tys. t]	28	34	121,4
Saldo [tys. t]	284	219	77,1
Eksport [mln EUR]	31	23	74,2
Import [mln EUR]	3	4	133,3
Saldo [mln EUR]	28	19	67,9

^a dane wstępne

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, dane MF.

W handlu zagranicznym melasą utrwały się dotychczasowe tendencje, gdyż eksport stanowił 52% produkcji. Import pomimo wzrostu o 21% ma niewielkie znaczenie w zaopatrzeniu rynku krajowego (13%). Kierunki geograficzne handlu zagranicznego nie zmieniły się w porównaniu z okresem 2006-2017.

3.3. Popyt na cukier

Popyt na cukier jest generowany na rynku krajowym i rynkach zewnętrznych. Na rynku krajowym popyt zgłaszają gospodarstwa domowe, przemysł spożywczy i inne działy gospodarki (przemysł chemiczny, farmaceutyczny i pszczelarstwo). W długim okresie dynamika popytu na krajowym rynku jest niewielka (0,3% rocznie), gdyż spadek konsumpcji w gospodarstwach domowych jest rekompensowany rosnącym zużyciem w przemyśle spożywczym. W 2018 r. w związku z niskimi cenami detalicznymi cukru oraz dużą podażą i bardzo niskimi cenami owoców incydentalnie wzrosło spożycie cukru w gospodarstwach domowych o 2% do 515 tys. t. Głównym powodem tego było większe domowe przetwórstwo owoców i warzyw oraz wypiek ciast. Dynamika zużycia w przemyśle spożywczym była większa (o 2,7%) i wyniosło ono 1130 tys. t (tab. 3.3). Wzrost zapotrzebowania na cukier odnotowano w większości branż przemysłu spożywczego z wyjątkiem produkcji cukierków, które są w dużej części wytwarzane z syropu skrobiowego.

Tab. 3.3. Zużycie cukru w Polsce

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	
			2017 = 100
Zużycie ogółem [tys. t]	1680	1720	102,4
Gospodarstwa domowe [tys. t]	505	515	102,0
Przemysł spożywczy [tys. t]	1100	1130	102,7
Inne działy gospodarki [tys. t]	75	75	100,0
Produkcja słodzonych artykułów spożywczych			
Marmolada i dżemy [tys. t]	122	125	102,5
Czekolada [tys. t]	245	250	102,0
Wyroby czekoladowane [tys. t]	215	220	102,3
Cukierki [tys. t]	67	65	97,0
Pieczywo cukiernicze i wyroby ciastkarskie [tys. t]	525	540	102,9
Słodzone napoje bezalkoholowe [mln hl]	35	36	102,9

^a szacunek na podstawie danych o produkcji w dużych i średnich przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, niepublikowane dane GUS.

3.4. Ryzyko produkcyjne i handlowe

Reforma regulacji rynku cukru w UE, której elementem była likwidacja kwot produkcyjnych, zasadniczo zmieniła uwarunkowania rynkowe i warunki konkurencji. Z jednej strony koncerny cukrownicze mogły zwiększyć produkcję, a tym samym lepiej wykorzystać zasoby kapitału i pracy. Z drugiej strony duży wzrost produkcji skutkował większą integracją rynku krajowego z rynkiem światowym, gdyż produkcja była znacznie większa niż popyt krajowy. Konsekwencją liberalizacji regulacji rynkowych i silnej integracji z rynkiem międzynarodowym był wzrost ryzyka produkcyjnego i handlowego, gdyż ceny krajowe były silnie skorelowane z cenami światowymi. W 2018 r. głęboki spadek cen światowych warunkował spadek cen zbytu w kraju i cen eksportowych. W rezultacie znacząco zmniejszyły się zyski i rentowność przemysłu cukrowniczego. Wdrożenie elektronicznej platformy sprzedażowej w formie kontraktów futures stwarza możliwość zarządzania ryzykiem. Uwarunkowania rynkowe w 2018 r. potwierdzają tę tezę. Cukier jest masowym produktem homogenicznym i predestynowanym do obrotów handlowych na Platformie Żywnościowej. Struktura podmiotowa branży i nowoczesne zaplecze magazynowe stanowią solidną podstawę do rozwoju takiej formy wymiany handlowej. Analogicznie struktura popytu, która w dużej części jest generowana przez podmioty gospodarcze poszukujące dużych partii cukru o wystandardyzowanych parametrach jakościowych. Obecnie podmioty branży wdrożyły efektywną dystrybucję w formule B2B, ale duże obroty giełdowe w formule futures umożliwiają zarządzanie ryzykiem handlowym oraz redukcję kosztów transakcyjnych.

Drugi rodzaj ryzyka w branży cukrowniczej jest typowy dla całej produkcji roślinnej, która jest determinowana warunkami pogodowymi w okresie wegetacji. Duża zmienność warunków atmosferycznych skutkuje dużymi zmianami wolumenu produkcji i cen. Przemysł cukrowniczy poprzez aktywne działania handlowe na Platformie Żywnościowej może w pewnym zakresie zarządzać także ryzykiem produkcyjnym poprzez dostosowanie kontraktacji surowca do zmian cen w kontraktach futures.

Ewentualne wystąpienie Wielkiej Brytanii z UE na „twardych warunkach” nie będzie miało większego wpływu na ryzyko w obrotach handlowych cukrem. Głównym powodem tego jest mały udział Wielkiej Brytanii w strukturze towarowej eksportu i importu. Wielka Brytania jest dużym odbiorcą polskiej melasy (ok. 59 tys. t), a jej udział w eksporcie w 2018 r. wyniósł ok. 20%. Melasa jest produktem przewidzianym do obrotów handlowych na Platformie Żywnościowej w dalszej kolejności ze względu na trudności z magazynowaniem i transportem oraz zapewnieniem wystandaryzowanych parametrów jakościowych. Ponadto jest ona produktem ubocznym produkcji cukru i wartość eksportu jest niewielka. W związku z tym wpływ ewentualnego Brexitu na ryzyko handlowe będzie relatywnie niewielki.

4. RYNEK OWOCÓW, WARZYW I ICH PRZETWORÓW

4.1. Zbiory owoców i warzyw

W 2017 r. w wyniku uszkodzeń pąków i ich zawiązków spowodowanych wiosennymi przymrozkami, zbiory owoców były mniejsze niż w 2016 r. o 32% i wyniosły 3151 tys. t. Produkcja jabłek spadła również o 32% do 2441 tys. t. W poprzednich dziesięciu latach mniejsza była produkcja owoców jedynie w 2007 (1,7 mln t) i w 2010 r. (2,7 mln t). W 2018 r. zbiory owoców były rekordowo wysokie i wyniosły 5,1 mln t. Nienotowany dotychczas poziom 4 mln t osiągnęła produkcja jabłek (według WAPA zbiory wyniosły 4,5 mln t). Rekordowo wysokie plony owoców były wynikiem wzmożonej aktywności fizjologicznej roślin sadowniczych po słabym owocowaniu w 2017 r. oraz korzystnych warunków do kwitnienia, zapylania oraz zawiązywania owoców w okresie wiosennym.

Tab. 4.1. Zbiory owoców i warzyw w Polsce [tys. t]

Wyszczególnienie	2016	2017	2018 ^a
OWOCE OGÓŁEM	4643,7	3151,1	5100,0
Owoce z drzew, w tym:	4070,2	2660,6	4500,0
Jabłka	3604,2	2441,4	4000,0
Śliwki	109,5	58,4	121,0
Wiśnie	194,8	71,6	200,0
Czereśnie	53,8	19,7	60,0
Owoce jagodowe, w tym:	573,5	490,4	600,0
Truskawki	197,0	177,9	196,0
Maliny	129,1	104,5	116,0
Porzeczki	166,1	128,8	165,0
WARZYWA OGÓŁEM	5610,2	5704,8	5270,0
Warzywa gruntowe, w tym:	4547,3	4583,3	4100,0
Kapusta	1017,7	1010,5	900,0
Cebula	651,3	667,4	565,0
Marchew	822,0	827,1	730,0
Buraki	341,1	336,4	300,0
Ogórki	261,2	249,1	245,0
Pomidory	260,4	254,5	253,0
Warzywa spod osłon, w tym:	1062,9	1121,5	1170,0^b
Pieczarki^b	320,0	325,0	330,0

^a dane nieostateczne, ^b szacunek IERiGŻ-PIB

Źródło: dane GUS.

Zbiory warzyw gruntowych w 2017 r. były natomiast nieznacznie (o 0,8%) większe niż w 2016 r. i wyniosły 4583 tys. t. W 2018 r. produkcja, w wyniku letniej suszy spadła w porównaniu do poprzedniego roku o 11% do 4,1 mln t. W ostatnich dziesięciu latach mniejsze były zbiory warzyw gruntowych tylko

w 2013 r. i 2015 r. (odpowiednio 4,0 i 3,8 mln t). W 2017 i 2018 r. utrzymała się tendencja wzrostowa produkcji warzyw uprawianych pod osłonami (głównie pomidorów i ogórków). W 2017 r. produkcja wyniosła 1122 tys. t, a w 2018 r. szacowana jest przez IERiGŻ-PIB na 1170 tys. t. Wzrost powierzchni i plonów powoduje również zwiększanie zbiorów pieczarek. Szacuje się, że w 2017 r. produkcja wyniosła ok. 325 tys. t, a w 2018 r. ok. 330 tys. t, wobec przeciętnie 303 tys. t w latach 2012-2016.

4.2. Produkcja przetworów owocowych i warzywnych

Spadek zbiorów i dostaw do przetwórstwa spowodował zmniejszenie w 2017 r. w relacji do roku poprzedniego o 23% do 889 tys. t łącznej produkcji przetworów owocowych. W porównaniu z przeciętną z lat 2012-2016 produkcja spadła o 29%. W wyniku rekordowej podaży owoców produkcja przetworów owocowych w 2018 r. osiągnęła nienotowany dotychczas poziom 1,25-1,26 mln t (ocena na podstawie wstępnych wyników produkcyjnych w firmach średnich i dużych). Decydujący był wzrost produkcji zagęszczonych soków owocowych – głównie koncentratu soku jabłkowego. Według ocen IERiGŻ-PIB opartych o informacje Krajowej Unii Producentów Soków, produkcja zagęszczonego soku jabłkowego w sezonie 2018/19 osiągnie nienotowany dotychczas poziom ok. 400 tys. t (w tym z surowca krajowego ok. 380 tys. t), wobec 175 tys. t w sezonie poprzednim.

Tab. 4.2. Produkcja przetworów owocowych i warzywnych [tys. t]

Wyszczególnienie	2016	2017	2018 ^a
PRZETWORY OWOCOWE	1154,7	889,0	1260,0
Soki zagęszczone	422,5	217,0	520,0
w tym: sok jabłkowy ^b	345,4	163,3	405,0
Marmolady, przeciery, dżemy	117,4	140,8	150,0
Mrożonki	449,4	376,2	420,0
Pozostałe przetwory	165,4	155,0	170,0
PRZETWORY WARZYWNE	1311,7	1377,4	1230,0
Konserwy	170,0	175,0	180,0
Marynaty	151,5	160,0	125,0
Przetwory pomidorowe ^c	177,3	177,6	180,0
Mrożonki	706,3	749,8	640,0
Pozostałe przetwory ^d	106,6	115,0	105,0
<i>Soki pitne, nektary i napoje</i>	<i>1771,6</i>	<i>1880,2</i>	<i>1900,0</i>

^a szacunek na podstawie danych z przedsiębiorstw średnich i dużych, ^b dane dotyczące produkcji zagęszczonego soku jabłkowego (oraz pozostałych soków zagęszczonych) podawane przez GUS różnią się od informacji uzyskanych od ich producentów, ^c koncentrat, keczup i sosy, ^d susze, kapusta kwaszona, gotowe dania mrożone

Źródło: na podstawie danych GUS.

W wyniku relatywnie dużych zbiorów warzyw gruntowych produkcja przetworów warzywnych w 2017 r. była większa niż w roku poprzednim o 5% i osiągnęła rekordowy poziom 1377 tys. t. Wysoka była produkcja ze zbiorów 2017 r., ale też ze stosunkowo dobrych zbiorów z 2016 r. W 2018 r. produkcja przetworów warzywnych spadła do ok. 1,23 mln t, ale nadal była większa od średniej z lat 2012-2016 o ok. 3%. W drugiej połowie 2018 r. produkcja przetworów była mniejsza niż w II połowie 2017 r. o 14%, a w I połowie większa w porównaniu z I połową 2017 r. o 6%.

4.3. *Handel zagraniczny owocami, warzywami i ich przetworami*

W 2017 r. eksport owoców świeżych wyniósł 1291 tys. t i był tylko o 5,5% mniejszy niż w roku poprzednim (tab. 4.3). Głęboko obniżył się eksport wszystkich owoców sezonowych, natomiast eksport jabłek spadł zaledwie o 5%. Eksport tych owoców realizowany jest głównie w I połowie poszczególnych lat, tj. w drugiej połowie sezonów. W 2018 r. eksport owoców, z powodu niskiego poziomu sprzedaży jabłek ze zbiorów roku poprzedniego, zmniejszył się w porównaniu z rokiem poprzednim o 17% do 1068 tys. t. W I połowie 2018 r. eksport owoców był mniejszy w porównaniu z I połową 2017 r. aż o 36%, a w II połowie 2018 r. był większy w relacji do analogicznego okresu roku poprzedniego o 26%. Przewiduje się, że w sezonie 2018/19 eksport jabłek wyniesie 1,1-1,2 mln t, wobec 700 tys. t w sezonie poprzednim.

Eksport przetworów owocowych w 2017 r. wyniósł 981 tys. t i był mniejszy niż w roku poprzednim o 2%. O niewielkim spadku eksportu zdecydował wysoki jego poziom w I połowie roku. W 2018 r. eksport był większy niż w 2017 r. o 5% i wyniósł 1033 tys. t. Decydujący był wzrost sprzedaży w II połowie roku. Przewiduje się, że w sezonie 2018/19 eksport zagęszczonego soku jabłkowego wyniesie 350 tys. t, wobec 185 tys. t w sezonie poprzednim. W wyniku relatywnie wysokich cen eksportowych w I połowie roku wpływy z eksportu przetworów w 2018 r. zwiększyły się bardziej niż jego wolumen, a mniej od ilości eksportu spadły wpływy z eksportu owoców świeżych.

Dominacja w imporcie owoców produktów innych stref klimatycznych (ponad 80% wolumenu i wartości przywozu) powoduje, że łączny import w małym stopniu powiązany był z poziomem produkcji owoców w Polsce. O zwiększeniu wolumenu importu owoców w 2017 r. w relacji do roku poprzedniego zdecydował wzrost przywozu niemal wszystkich owoców południowych. Natomiast istotny wzrost przywozu przetworów spowodowany był zwiększeniem importu zagęszczonego soku jabłkowego i owoców mrożonych. W imporcie

przetworów produkty wytwarzane z owoców strefy umiarkowanej stanowiły ok. 35%. W 2018 r. zmniejszył się wolumen importu owoców południowych, a zatem i przywóz owoców ogółem. Mniejszy przywóz zagęszczanego soku jabłkowego wpłynął na niewielki spadek importu przetworów owocowych. Przeciętne ceny importowe produktów innych stref klimatycznych były w 2018 r. wyższe niż w roku poprzednim, a łączna wielkość przywozu owoców i ich przetworów była nieznacznie większa (o 0,4%) niż w 2017 r. Ujemne saldo handlu owocami i ich przetworami w 2018 r. wyniosło ok. 328 mln EUR, wobec 394 mln EUR w roku poprzednim.

Tab. 4.3. Handel zagraniczny owocami, warzywami i ich przetworami

Wyszczególnienie	2016		2017		2018 ^a	
	tys. t	mln EUR	tys. t	mln EUR	tys. t	mln EUR
OWOCE ŚWIEŻE						
Eksport	1366,3	592,3	1291,4	624,5	1068,4	600,3
Import	1503,5	1282,5	1741,9	1539,6	1608,6	1543,0
Saldo	-137,2	-690,2	-450,5	-915,1	-540,2	-942,7
WARZYWA ŚWIEŻE						
Eksport	474,4	268,2	491,6	259,1	488,4	283,6
Import	544,9	514,6	556,9	599,2	595,7	610,4
Saldo	-70,5	-246,4	-65,3	-340,1	-107,3	-326,8
PIECZARKI I ICH PRZETWORY						
Eksport	318,4	441,4	316,3	450,3	323,7	470,6
Import	6,7	8,1	6,1	8,9	6,2	9,4
Saldo	311,7	433,3	310,2	441,4	317,5	461,2
PRZETWORY OWOCOWE						
Eksport	1001,2	1235,6	981,3	1241,4	1032,5	1341,6
Import	389,7	613,2	470,0	720,2	457,9	726,5
Saldo	611,5	622,4	511,3	521,2	574,6	615,1
PRZETWORY WARZYWNE						
Eksport	672,1	494,6	712,4	521,2	722,6	580,3
Import	263,9	271,8	276,5	276,6	295,4	291,7
Saldo	408,2	222,8	435,9	244,6	427,2	288,6
OGÓŁEM						
Eksport	x	3032,1	x	3096,5	x	3276,4
Import	x	2690,2	x	3144,5	x	3181,0
Saldo	x	341,9	x	-48,0	x	95,4

^a 2018 r. – dane wstępne

Źródło: na podstawie danych MF.

W 2017 r. eksport warzyw (w wyniku dobrych zbiorów w 2016 i 2017 r.) był większy niż w roku poprzednim o ok. 4% i wyniósł 492 tys. t. W 2018 r. eksport był nieznacznie mniejszy niż w roku poprzednim (o 0,7%). Decydujący był

relatywnie mały poziom sprzedaży w I połowie roku. W II połowie 2018 r. eksport był natomiast większy niż w II połowie 2017 r. Wzrost sprzedaży był wynikiem bardzo dużego zapotrzebowania na warzywa (głównie cebulę) na rynku europejskim. Ceny oferowane przez odbiorców zagranicznych były wyższe od ofert odbiorców krajowych. W 2017 r. większy niż w roku poprzednim był eksport przetworów warzywnych, głównie warzyw mrożonych. W 2018 r. zagraniczna sprzedaż przetworów przekraczała poziom z 2017 r. o ok. 1% i wyniosła 723 tys. t.

W 2017 r. zarówno import warzyw, jak i przetworów warzywnych był większy niż w 2016 r. i wyniósł odpowiednio 557 i 277 tys. t. W 2018 r. import warzyw świeżych wyniósł 596 tys. t (wzrost o 7% w stosunku do roku poprzedniego), a przetworów warzywnych 295 tys. t (wzrost również o 7%). Utrzymała się tendencja wzrostowa przywozu pomidorów, ogórków i papryki. Większy był także przywóz cebuli i warzyw kapustnych (dotyczyło to zarówno I, jak II półrocza). W grupie przetworów wzrósł przywóz wszystkich ich grup (poza warzywami suszonymi).

Ceny eksportowe warzyw i ich przetworów w 2018 r. były wyższe niż w roku poprzednim (dotyczyło to głównie II półrocza), stąd większe były wpływy z eksportu warzyw, a wartość eksportu przetworów wzrosła bardziej niż wolumen sprzedaży. Natomiast spadek cen wpłynął na mniejszy niż wolumenu wzrost wartości przywozu produktów tej grupy towarowej. Ujemne saldo obrotów handlu zagranicznego warzywami i ich przetworami w 2018 r. wyniosło 38 mln EUR, wobec 96 mln EUR w roku poprzednim i 24 mln EUR w 2016 r.

4.4. *Spżycie w gospodarstwach domowych*

W 2017 r. spożycie owoców w gospodarstwach domowych wyniosło 41,6 kg/osobę i było mniejsze niż w roku poprzednim o 1%. Z powodu niskich zbiorów w kraju spadła konsumpcja wszystkich owoców strefy umiarkowanej, ale wzrosło spożycie większości owoców południowych (głównie bananów). Nie zmieniła się konsumpcja przetworów owocowych. Szacuje się (na podstawie danych GUS z 3 kwartałów), że w 2018 r. konsumpcja owoców świeżych przekroczyła 43 kg, a decydujący był wzrost spożycia owoców pochodzących z produkcji krajowej. Zwiększyła się również konsumpcja przetworów owocowych. W 2017 r. spożycie warzyw świeżych obniżyło się w relacji do 2016 r. o 2% do 47,6 kg/osobę. Był to głównie wynik wysokich cen spowodowanych relatywnie małą podażą warzyw dobrej jakości. W 2018 r. w wyniku mniejszych zbiorów i wzrostu cen spożycie było niższe niż w 2017 r. o kolejne 2% i wyniosło

46,5 kg/osobę. Spadła też konsumpcja przetworów warzywnych (poza warzywami mrożonymi). Konsumpcja warzyw w Polsce charakteryzuje się stałą tendencją spadkową.

Tab. 4.4. Przeciętne roczne spożycie owoców i warzyw oraz ich przetworów w gospodarstwach domowych ogółem [kg/os.]

Wyszczególnienie	2016	2017	2018 ^a
Owoce świeże i chłodzone, w tym:	41,88	41,64	43,0
- jabłka	12,96	12,00	12,5
- owoce pestkowe	4,44	3,96	4,5
- jagodowe	5,16	4,92	5,5
- cytrusowe	8,16	8,04	8,0
- banany	6,84	7,92	8,0
Przetwory owocowe	0,72	0,72	0,8
Owoce mrożone	0,12	0,12	0,1
Warzywa i grzyby świeże i chłodzone, w tym:	48,60	47,64	46,5
- kapusta	5,28	5,04	4,7
- kalafiorowate	1,80	1,92	1,9
- pomidory	9,96	9,60	9,7
- ogórki	6,36	5,88	5,8
- marchew	5,88	6,00	5,5
- cebula	5,40	5,40	5,2
Warzywa i grzyby mrożone	1,92	1,92	1,9
Przetwory warzywne i grzybowe	8,52	8,64	8,5

^a szacunek na podstawie danych z 3 kwartałów

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

4.5. Rozdysponowanie podaży owoców i warzyw w sezonach 2017/18 i 2018/19

W sezonie 2017/18 udział spożycia w rozdysponowaniu podaży owoców był większy niż w sezonie poprzednim i wyniósł ok. 32%. Dostawy do przetwórstwa stanowiły niemal 49%, a eksport 19%. W latach małych zbiorów w rozdysponowaniu podaży wzrasta udział spożycia, a wynika to z relatywnie wysokich cen oferowanych producentom za owoce kierowane do konsumpcji bezpośredniej. Zdecydowanie niższe są ceny skupu w zakładach przetwórczych, ale także w skupie na eksport. Ocenia się, że w sezonie 2018/19 udział spożycia w rozdysponowaniu podaży owoców wyniósł ok. 26%, eksportu 20%, a przetwórstwa 54%. W latach wysokich zbiorów przetwórstwo zagospodarowuje owoce, które nie znajdują zbytu na rynku produktów deserowych. W sezonie 2018/19 udział przetwórstwa w zagospodarowaniu krajowej podaży jabłek ocenia się na 62%, wobec 49% w sezonie poprzednim. Mniejsze niż w odniesieniu do owoców, są zmiany w strukturze rozdysponowania podaży warzyw. W sezonie 2017/18 udział spożycia w podaży warzyw wyniósł 43%, a w sezonie

2018/19 ok. 44%. Udział dostaw do przetwórstwa zmniejszył się z 46% do 44%, a eksportu pozostał na poziomie ok. 11%.

Tab. 4.5. Rozdysponowanie produkcji owoców i warzyw [tys. t]

Wyszczególnienie	2016/17	2017/18	2018/19 ^a prognoza
OWOCE			
1. Zbiory	4635	3151	5100
2. Import	1584	1729	1580
3. Podaż (1+2)	6219	4880	6650
4. Spożycie w gospodarstwach domowych	1630	1600	1680
5. Przetwórstwo	3100	2400	3520
6. Eksport	1398	948	1300
Razem rozchody (4+5+6)	6128	4948	6500
WARZYWA^b			
1. Zbiory	5610	5705	5270
2. Import	543	582	630
3. Podaż (1+2)	6153	6287	5900
4. Spożycie w gospodarstwach domowych	1860	1840	1800
5. Przetwórstwo	1950	2000	1800
6. Eksport	502	466	450
Razem rozchody (4+5+6)	4312	4306	4050

^a szacunek i prognoza IERiGŻ-PIB, ^b bez pieczarek

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB na podstawie danych GUS i MF.

4.6. Ryzyko produkcyjne i handlowe

Plony i zbiory produktów ogrodnich w Polsce, ale także w krajach o wysokim poziomie infrastruktury technicznej, charakteryzują się bardzo silną zmiennością, wynikającą z uwarunkowań atmosferycznych. Stąd duża jest zmienność podaży, a także cen tych produktów oraz produkcji przetworów owocowych i warzywnych, zwłaszcza produktów półprzetworzonych, w tym zagęszczonego soku jabłkowego. Zmienność podaży i cen na rynku ogrodnim w Polsce, głównie na rynku owoców, wyraźnie widoczna była w sezonach 2017/18 i 2018/19. Zmiany klimatyczne w świecie powodować mogą nasilenie zmienności podaży produktów rolnych, w tym ogrodnich.

Możliwości zbytu i poziom uzyskiwanych cen w poszczególnych sezonach w odniesieniu do produktów o dużym udziale eksportu w ich zagospodarowaniu (zagęszczone soki, jabłka czy owoce i warzywa mrożone) zależą w dużym stopniu od poziomu podaży w krajach konkurentach Polski na rynku światowym. Strukturalnym zagrożeniem w perspektywie średniookresowej jest wzrost produkcji i podaży na rynek światowy w krajach o relatywnie niskich kosztach

produkcji (głównie w krajach WNP). Dotyczy to przede wszystkim jabłek i zagęszczonego soku jabłkowego. Ponadto w krajach rozwiniętych gospodarczo zmniejsza się zapotrzebowanie na soki zagęszczone z powodu rosnącego spożycia soków bezpośrednio tłoczonych z owoców.

Ryzyko handlowe sprowadza się przede wszystkim do konieczności oferowania produktów ściśle odpowiadających wymogom rynków zbytu – odpowiednie odmiany (głównie jabłek), kwasowość zagęszczonego soku jabłkowego, zawartość w produktach pozostałości środków ochrony roślin. Oferowanie produktów niezgodnych z wymogami rynków zbytu oznaczać może brak możliwości ich sprzedaży. Szanse wzrostu sprzedaży (głównie przetworów, w tym zagęszczonego soku jabłkowego) mogą być ograniczone w wyniku spodziewanego spowolnienia gospodarczego w Niemczech i innych krajach Europy Zachodniej. Dużym ryzykiem obciążony jest handel z Rosją, ale też z powiązanymi z tym krajem unią celną: Białorusią i Kazachstanem. Małe jest natomiast ryzyko wprowadzenia dodatkowych obciążeń celnych i pozataryfowych przez pozostałe kraje – odbiorców polskich produktów ogrodnich.

Najmniejsze jest ryzyko produkcyjne i handlowe w odniesieniu do pieczarek. Jednakże przy braku liczących się konkurentów Polski w świecie, czynnikiem ograniczającym dynamiczny rozwój eksportu tych produktów może być rosnące nasycenie rynków zbytu. Dotyczyć to może także rynku krajowego.

Wszystkie produkty oferowane na Platformie muszą spełniać wymogi dotyczące zawartości substancji skażających. W odniesieniu do zagęszczonego soku jabłkowego trzeba liczyć się z możliwością obniżenia zapotrzebowania na rynku światowym w latach dużej produkcji w innych krajach, głównie w Chinach i Ukrainie. Liczyć się należy z trudnościami sprzedaży odmian jabłek, na które zapotrzebowanie na rynkach zbytu nie jest znaczące. Dotyczy to głównie odmiany Idared, dominującej w produkcji jabłek w Polsce. Duże jest zapotrzebowanie na tę odmianę głównie na rynku wschodnim.

„Twarde” wyjście Wielkiej Brytanii z UE największy wpływ miałoby na rozmiary i wartość eksportu pieczarek. W 2017 r. udział Wielkiej Brytanii w wartości polskiego eksportu pieczarek i ich przetworów wynosił 17%, a w 2018 r. aż 20%. Relatywnie duży jest także udział Wielkiej Brytanii w eksporcie zagęszczonego soku jabłkowego – 13% w 2017 r. i 10% w 2018 r. W wartości eksportu jabłek udział tego kraju wynosił 2%. W łącznej wartości eksportu owoców, warzyw, pieczarek i ich przetworów eksport do Wielkiej Brytanii stanowił 10% zarówno w 2017, jak i w 2018 r.

5. RYNEK MLEKA I PRODUKTÓW MLECZNYCH

5.1. Produkcja mleka i produktów mlecznych

W 2018 r. na polskim rynku mleka i produktów mlecznych utrwały się tendencje obserwowane w okresie 2006-2017. Produkcja mleka surowego zwiększyła się o 3,5% do 14,2 mln t oraz wzrosła jej towarowość. Głównym powodem wzrostu produkcji był duży popyt na surowiec w przemyśle mleczarskim. W reakcji na duże zapotrzebowanie na mleko i wysokie ceny skupu gospodarstwa rolne drugi rok z rzędu zwiększyły pogłowie krów (o 3,2%), a poprawa efektywności produkcji skutkowałą wzrostem mleczności do (5880 kg). Dostawy mleka surowego do przemysłu mleczarskiego wzrosły o 2,5% do 11,9 mln t i stanowiły one ok. 84% produkcji. W tym samym czasie zmniejszyło się zużycie mleka w gospodarstwach rolnych na samozaopatrzenie oraz sprzedaż bezpośrednią.

Rosnące dostawy surowca skutkowałą wzrostem produkcji produktów mlecznych, w tym także produktów rekomendowanych do obrotów handlowych na Platformie Żywnościowej. Na podstawie wyników produkcyjnych w dużych i średnich przedsiębiorstwach IERiGŻ-PIB szacuje, że w 2018 r. produkcja mleka odtłuszczonego w proszku zwiększyła się o 13,6% do 175 tys. t, masła 82% tł. o 10,8% do 205 tys. t oraz serów podpuszczkowych dojrzewających o 5% do 355 tys. t (tab. 5.1). Wzrostowe tendencje w produkcji serowarskiej skutkują dużym uzyskiem i przetwórstwem serwatki. Szacuje się, że produkcja serwatki w proszku zwiększyła się do ok. 350 tys. t.

Tab. 5.1. Bilans mleka w Polsce [tys. t]

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	
			2017 = 100
Produkcja mleka surowego	13 721	14 200	103,5
Import w ekwiwalencie mleka surowego	1 820	1 935	106,3
Eksport w ekwiwalencie mleka surowego	4 205	4 615	109,8
Zużycie krajowe	11 336	11 420	100,7
Rozdysponowanie produkcji mleka surowego			
w tym: skup mleka	11 648	11 938	102,5
sprzedaż bezpośrednia	340	310	96,9
spożycie w gospodarstwach domowych	1 160	1 130	97,4
Produkcja wybranych produktów mlecznych			
mleko płynne przetworzone	3 519	3 530	100,3
mleko odtłuszczone w proszku	154	175	113,6
masło 82% tł.	185	205	110,8
sery podpuszczkowe dojrzewające	338	355	105,0
serwatka w proszku	289	350	121,1

^a dane wstępne

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, dane GUS, MF.

Analiza bilansu rynkowego potwierdziła, że produkcja mleka surowego jest o ok. 20% większa od zużycia krajowego i konieczny jest duży eksport. Nadwyżka podaży nad popytem oraz rosnąca produkcja trwałych produktów mlecznych wskazuje, że wymiana handlowa na zorganizowanej platformie sprzedażowej może przyczynić się do poprawy efektywności dystrybucji i redukcji kosztów transakcyjnych oraz może być instrumentem zarządzania ryzykiem w przemyśle mleczarskim.

5.2. *Handel zagraniczny produktami mlecznymi*

Polska produkuje więcej mleka surowego, które jest następnie przetwarzane na produkty mleczarskie, niż wynosi popyt na rynku wewnętrznym. W 2018 r. eksport produktów mlecznych wyrażony w ekwiwalencie mleka surowego zwiększył się o 9,8% do 4,6 mln t, a import wzrósł o 6,3% do 1,9 mln t. Dodatkowo saldo wymiany zwiększyło się o 12,4% do 2,7 mln t. Spadek cen na międzynarodowym rynku spowodował, że dynamika wartości eksportu była mniejsza i wyniosła 2,8%. Wartość przywozu utrzymała się na niezmiennym poziomie ok. 1 mld EUR.

Handel zagraniczny ma duże znaczenie w bilansie rynkowym, gdyż eksport stanowił 38,7% dostaw surowca do przemysłu mleczarskiego. Udział importu w zaopatrzeniu rynku systematycznie rośnie i w 2018 r. wzrósł do 16,7%. Handel zagraniczny branży mleczarskiej charakteryzuje się coraz większą intensywnością wewnątrzgałęziową, gdyż jest ona zarówno dużym eksporterem, jak i importerem. Przedmiotem eksportu są przede wszystkim produkty mleczne. Import obejmuje finalne produkty konsumpcyjne oraz półprodukty do wtórnego przetwórstwa. W północno-wschodnich regionach kraju zakłady importują dużo mleka i śmietany do przetwórstwa, co potwierdza duże zapotrzebowanie na surowiec w krajowym przemyśle mleczarskim.

W strukturze geograficznej eksportu nie odnotowano większych zmian, gdyż głównym rynkiem zbytu pozostają kraje UE (ok. 80%). W grupie krajów członkowskich największymi odbiorcami były: Niemcy, Czechy, Holandia, Wielka Brytania i Włochy. Duże ilości mleka odtłuszczonego w proszku i proszku serwatkowego eksportowano do krajów trzecich (Algieria, Chiny, Irak, Indonezja i Wietnam). Produkty mleczne importowano z krajów UE (ok. 95%), w tym przede wszystkim z Niemiec, Litwy i Holandii.

W 2018 r. odnotowano duży wzrost eksportu produktów rekomendowanych do obrotów handlowych na Platformie Żywnościowej. Eksport mleka odtłuszczonego w proszku wzrósł o 46,7% do 132 tys. t. Dynamika eksportu masła

i serów podpuszczkowych dojrzewających była mniejsza i wyniosła odpowiednio 9,8 i 7,2%. Eksport serwatki w proszku⁷ utrzymał się stabilnym poziomie ok. 218 tys. t, a import wzrósł o 5,6% do 95 tys. t (tab. 5.2). Duży eksport omawianych produktów stanowi solidną podstawę rozwoju zorganizowanego handlu w formie elektronicznych kontraktów.

Tab. 5.2. Handel zagraniczny produktami mlecznymi

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	
			2017 = 100
Eksport w ekwiwalencie mleka surowego [tys. t]	4205	4615	109,8
Import w ekwiwalencie mleka surowego [tys. t]	1820	1935	106,3
Saldo w ekwiwalencie mleka surowego [tys. t]	2385	2680	112,4
Eksport [mln EUR]	2179	2241	102,8
Import [mln EUR]	993	993	100,0
Saldo [mln EUR]	1186	1248	105,2
Mleko odtłuszczone w proszku [tys. t]			
eksport	90	132	146,7
import	35	38	108,6
Masło i tłuszcze mleczne [tys. t]			
eksport	61	67	109,8
import	21	21	100,0
Sery podpuszczkowe dojrzewające [tys. t]			
eksport	153	164	107,2
import	64	59	92,2
Serwatka w proszku [tys. t]			
eksport	218	218	100,0
import	90	95	105,6

^a dane wstępne

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, dane MF.

5.3. Popyt na mleko i produkty mleczne

Popyt na produkty branży mleczarskiej na rynku wewnętrznym wykazuje tendencję wzrostową. Bilansowe spożycie artykułów mleczarskich (bez masła) wyrażone w ekwiwalencie mleka płynnego zwiększyło się do 223 litrów/mieszkańca. Konsumpcja masła nieznacznie spadła do 4,4 kg/mieszkańca, a zdecydowały o tym relatywnie wysokie ceny detaliczne.

Popyt na trwałe produkty mleczne rekomendowane do obrotów handlowych na Platformie Żywnościowej dotyczy dużych partii towaru o wystandaryzowanych parametrach jakościowych. Odbiorcami tych produktów będą przede wszystkim zagraniczni kontrahenci oraz duże zakłady przemysłu spożywczego. Eksport mleka odtłuszczonego w proszku zwiększył się do 132 tys. t, a zapotrzebowanie we wtórnym przetwórstwie żywności i produkcji pasz wzrosło do

⁷ Serwatka w proszku – produkty oznaczone w taryfie celnej kodami nomenklatury scalonej 0404 10 i 0404 90.

60 tys. t. Eksport masła wzrósł do 67 tys. t, a jego zużycie w przemyśle spożywczym do 40 tys. t. Analogiczne tendencje odnotowano na rynku serów podpuszczkowych dojrzewających, których eksport wzrósł do 164 tys. t, a zużycie w przetwórstwie żywności i gastronomii do 45 tys. t. W serowarskim segmencie rynku mleczarskiego produktem rekomendowanym do obrotów handlowych na Platformie Żywnościowej są sery dojrzewające typu holenderskiego (gouda, edamski, morski), które mają największy udział w strukturze produkcji. Serwatka w proszku także może być produktem, który będzie przedmiotem wymiany handlowej na platformie sprzedażowej, gdyż eksport wyniósł 218 tys. t, a zużycie w przemyśle spożywczym i paszowym wzrosło do ok. 197 tys. t (tab. 5.3).

Tab. 5.3. Rozdysponowanie produkcji wybranych produktów mlecznych [tys. t]

Wyszczególnienie	Masło 82% tł. i tłuszcze mleczne		Mleko chude w proszku		Sery dojrzewające		Serwatka w proszku	
	2017	2018 ^a	2017	2018 ^a	2017	2018 ^a	2017	2018 ^a
Produkcja	212	235	154	175	338	355	289	350
Import	21	21	35	38	64	59	90	95
Spożycie w gospodarstwach domowych ^b	130	130	10	10	195	195	-	-
Zużycie we wtórnym przetwórstwie ^c	30	40	50	60	40	45	141	197
Eksport	61	67	90	132	153	164	218	218
Zapasy ^d	10	20	40	10	15	10	20	30

^a dane wstępne, ^b spożycie wg budżetów gospodarstw domowych, ^c zużycie w przemyśle spożywczym (w tym także w przemyśle mleczarskim) i kanałach HoReCa, ^d zapasy u producentów i zapasy interwencyjne masła i mleka odtłuszczonego w proszku

Źródło: dane GUS, MF, EU Milk Market Observatory, obliczenia IERiGŻ-PIB.

5.4. Ryzyko produkcyjne i handlowe

Polski rynek mleka jest silnie zintegrowany z rynkami zewnętrznymi, gdyż produkcja jest większa od popytu na rynku wewnętrznym, a eksport ma duży udział w skupie mleka i przychodach ze sprzedaży przemysłu mleczarskiego. Handel zagraniczny charakteryzuje się rosnącą intensywnością wewnątrzgałęziową. W konsekwencji rynek krajowy jest zintegrowany z rynkiem światowym, ale powiązania biznesowe w dużym stopniu odbywają się poprzez rynek UE. Transmisja światowych cen trwałych produktów mlecznych na ceny krajowe odbywa się za pośrednictwem rynku unijnego. W związku z tym ceny w Polsce wykazują analogiczne kierunki zmian, jak ceny w UE i ceny światowe. Konsekwencją silnej integracji rynków jest rosnące ryzyko produkcyjne i handlowe, którego główną determinantą jest duża zmienność cen. Wahania cen na rynkach zewnętrznych są wynikiem wielu bardzo różnych czynników. Kluczową rolę odgrywają wahania koniunkturalne, a długość cyklu trwa w mleczarstwie

średnio 2 lata. Duży wpływ na ceny mogą wywierać także szoki podażyowo-popytowe, nagłe zmiany warunków pogodowych w okresie wegetacji, zagrożenie standardów weterynaryjnych i higienicznych w wyniku chorób zwierząt gospodarskich oraz sytuacja polityczno-gospodarcza u głównych światowych importerów.

Wdrożenie elektronicznej platformy sprzedażowej, w tym w szczególności kontraktów futures stwarza podmiotom krajowej branży mleczarskiej większe możliwości zarządzania ryzykiem. Polska branża mleczarska charakteryzuje się rozdrobnioną strukturą podmiotową w porównaniu z głównymi konkurentami z UE. Krajowe przedsiębiorstwa nie dysponują odpowiednim potencjałem ekonomicznym, aby osiągać duże korzyści z efektów skali oraz wdrażać własne systemy zarządzania ryzykiem. Obroty handlowe na Platformie Żywnościowej będą dotyczyły dużych partii towarów o wystandaryzowanych parametrach jakościowych. W rezultacie małe i średnie przedsiębiorstwa mleczarskie będą mogły czerpać większe korzyści z efektów skali oraz niższych kosztów transakcyjnych.

Uwarunkowania rynkowe oraz tendencje rozwojowe w 2018 r. potwierdziły wyniki wcześniejszych badań, że mleko odtłuszczone w proszku i masło 82% tł. (w blokach) są produktami predestynowanymi do obrotów handlowych na elektronicznej platformie sprzedażowej. W dalszej kolejności przedmiotem obrotów handlowych mogą być serwatka w proszku oraz sery podpuszczkowe dojrzewające typu holenderskiego. Branża mleczarska dysponuje odpowiednim zapleczem magazynowym i logistycznym, które stanowi solidną podstawę do rozwoju takiej formy wymiany handlowej. Struktura popytu na omawiane produkty, który w dużej części jest generowany przez krajowe i zagraniczne podmioty gospodarcze poszukujące dużych partii towaru o wystandaryzowanych parametrach jakościowych, jest odpowiednia dla handlu w zorganizowanej formie elektronicznej.

Ewentualne wystąpienie Wielkiej Brytanii z UE na „twardych warunkach” nie będzie miało większego wpływu na ryzyko w obrotach handlowych trwałymi produktami mlecznymi przewidzianymi do obrotów handlowych na Platformie Żywnościowej. Głównym powodem tego jest mały udział Wielkiej Brytanii w strukturze towarowej eksportu (ok. 4%), a przedmiotem eksportu są głównie świeże produkty mleczne (jogurty, sery twarogowe), które nie są przewidziane do obrotów handlowych na elektronicznej platformie sprzedażowej.

6. RYNEK MIĘSA CZERWONEGO I PRODUKTÓW JEGO PRZEROBU

6.1. Produkcja wieprzowiny i wołowiny

Według nieostatecznych danych GUS, w I półroczu 2018 r. krajowa produkcja żywca wieprzowego wyniosła 1259 tys. t wagi żywej i była o 6,7% większa niż rok wcześniej. IERiGŻ-PIB ocenia, że w II półroczu mogła ona wynieść 1245 tys. t, a więc jej poziom byłby zbliżony do poziomu sprzed roku. W całym 2018 r. produkcja wyniosłaby 2504 tys. t i byłaby o ok. 3% wyższa niż rok wcześniej. W stosunku do prognoz prezentowanych wcześniej, dane dotyczące trzody chlewnej mogą się nieco różnić, gdyż ze względu na głęboki spadek cen w 2018 r., spadek pogłowia i produkcji trzody w 2018 r. okazał się głębszy niż przewidywano. Podobne sytuacje mogą wystąpić także w następnych latach.

Tab. 6.1. Produkcja żywca i mięsa wieprzowego

Lata	Produkcja żywca wieprzowego [tys. t wagi żywej]	Produkcja mięsa wieprzowego [tys. t wagi poubojowej]	Produkcja żywca wołowego [tys. t wagi żywej]	Produkcja mięsa wołowego [tys. t wagi poubojowej]
2017	2428	1894	1090	561
2018	2504	1953	1125	580

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB na podstawie danych GUS.

Krajowa produkcja żywca wołowego w I półroczu 2018 r. wyniosła 550 tys. t wagi żywej (dane nieostateczne GUS) i była o 5,4% większa niż rok wcześniej. IERiGŻ-PIB ocenia, że w II półroczu mogła ona wynieść 575 tys. t. Byłaby wówczas o ok. 1,0% większa niż w II półroczu 2017 r. W całym 2018 r. wyniosłaby 1125 tys. t i byłaby o ok. 3% większa niż rok wcześniej.

6.2. Handel zagraniczny żywcem i mięsem wieprzowym

Polska branża wieprzowa dysponuje znacznym potencjałem produkcyjnym (ok. 2,0 mln t). W handlu zagranicznym produktami wieprzowymi utrwaliły się zmiany, które odnotowano w okresie 2006-2017. W 2018 r. eksport produktów wieprzowych zwiększył się o 2,5% do poziomu 888 tys. t, a import wzrósł o 6,1% do 992 tys. t. Niskie ceny na międzynarodowym rynku skutkowały spadkiem cen transakcyjnych eksportowych i importowych. W 2018 r. wartość eksportu zmniejszyła się o 7,1%, a importu o 7,5%.

Tab. 6.2. Handel zagraniczny produktami wieprzowymi

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	
		2017 = 100 ^b	
Kiełbasy			
Eksport [tys. t]	108,7	108,8	100,1
Import [tys. t]	4,9	4,7	96,3
Saldo [tys. t]	103,8	104,1	100,3
Eksport [mln EUR]	302,6	312,5	103,3
Import [mln EUR]	22,7	23,4	103,3
Saldo [mln EUR]	279,9	289,1	103,3
Mięso mrożone^c			
Eksport [tys. t]	213,9	210,4	98,4
Import [tys. t]	59,9	57,0	95,2
Saldo [tys. t]	154,0	153,4	99,6
Eksport [mln EUR]	445,8	367,9	82,5
Import [mln EUR]	121,0	105,6	87,3
Saldo [mln EUR]	324,8	262,2	80,7
Mięso schłodzone^c			
Eksport [tys. t]	236,2	250,0	105,8
Import [tys. t]	608,2	657,3	108,1
Saldo [tys. t]	-372,0	-407,3	109,5
Eksport [mln EUR]	476,2	449,3	94,4
Import [mln EUR]	1244,9	1202,7	96,6
Saldo [mln EUR]	-768,7	-753,4	98,0
Żywiec			
Eksport [tys. t]	10,0	9,8	98,1
Import [tys. t]	225,9	234,9	104,0
Saldo [tys. t]	-215,9	-225,1	104,2
Eksport [mln EUR]	15,0	13,2	88,2
Import [mln EUR]	510,6	415,3	81,3
Saldo [mln EUR]	-495,6	-402,1	81,1
Prosięta i warchlaki			
Eksport [tys. t]	1,2	1,4	116,4
Import [tys. t]	171,6	192,5	112,2
Saldo [tys. t]	-170,4	-191,1	112,1
Eksport [mln EUR]	3,1	3,2	102,2
Import [mln EUR]	412,2	352,2	85,4
Saldo [mln EUR]	-409,1	-349,0	85,3

^a dane wstępne, ^b wskaźniki dynamiki zostały obliczone dla dokładnych danych, tj. niezaokrąglonych do tys., ^c mięso ze świń domowych

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, dane MF.

W 2018 r. największy udział w eksporcie miało mięso schłodzone (ok. 29%), którego wolumen eksportu zwiększył się o 5,8% (do 250 tys. t) (tab. 6.2). Znaczący udział w eksporcie miało, podobnie jak w 2017 r., mięso mrożone, którego eksport zmalał o 1,6% (do 210 tys. t). Głównymi nabywcami mięsa schłodzonego były: Niemcy (61,3 tys. t), Włochy (49,6 tys. t), Słowacja (25,5 tys. t), Czechy (24,7 tys. t), Litwa (20,4 tys. t), a mrożonego: USA (60,7 tys. t), Hongkong (17,7 tys. t), Rumunia (14,0 tys. t), Wietnam (10,8 tys. t).

Eksport żywca wieprzowego zmniejszył się o 1,9%, przy wzroście jego importu o 4,0 % (do 235 tys. t). Żywiec wieprzowy importowano głównie z Danii. Eksport kiełbas wzrósł o 0,1% do 109 tys. t. Głęboko ujemne salda zanotowano dla mięsa schłodzonego i żywca wieprzowego. W handlu zagranicznym produktami wieprzowymi utrwalają się dotychczasowe tendencje. Z powodu znacznego eksportu i importu na sektor duży wpływ ma sytuacja na rynkach międzynarodowych.

6.3. *Handel zagraniczny żywcem i mięsem wołowym*

Polska branża wołowa dysponuje dużym potencjałem produkcyjnym (ok. 0,6 mln t), który przewyższa zapotrzebowanie na rynku wewnętrznym. W konsekwencji ponad 80% produkcji jest przeznaczane na eksport. W handlu zagranicznym produktami wołowymi utrwały się tendencje, które odnotowano w okresie 2006-2017.

Tab. 6.3. Handel zagraniczny produktami wołowymi

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	2017 = 100 ^b
Bydło			
Eksport [tys. t]	13,5	11,0	81,6
Import [tys. t]	41,3	43,7	105,8
Saldo [tys. t]	-27,9	-32,7	117,5
Eksport [mln EUR]	35,2	29,5	83,9
Import [mln EUR]	88,7	99,4	112,1
Saldo [mln EUR]	-53,5	-69,9	130,7
Mięso schłodzone			
Eksport [tys. t]	306,3	302,0	98,6
Import [tys. t]	17,3	17,1	98,7
Saldo [tys. t]	289,0	285,0	98,6
Eksport [mln EUR]	1077,0	1136,6	105,5
Import [mln EUR]	52,7	54,9	104,2
Saldo [mln EUR]	1024,3	1081,7	105,6
Mięso mrożone			
Eksport [tys. t]	100,3	88,5	88,2
Import [tys. t]	6,2	5,3	86,6
Saldo [tys. t]	94,1	83,1	88,3
Eksport [mln EUR]	327,6	322,6	98,5
Import [mln EUR]	23,9	21,5	90,2
Saldo [mln EUR]	303,7	301,1	99,1
Konserwy			
Eksport [tys. t]	22,6	25,0	110,8
Import [tys. t]	1,8	1,1	62,2
Saldo [tys. t]	20,8	23,9	114,9
Eksport [mln EUR]	85,3	102,4	120,1
Import [mln EUR]	7,1	4,9	68,4
Saldo [mln EUR]	78,2	97,5	124,8

^a dane wstępne, ^b wskaźniki dynamiki zostały obliczone dla dokładnych danych, tj. niezaokrąglonych do tys.
Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB na podstawie danych MF.

W 2018 r. eksport produktów wołowych zmniejszył się o 3,2% do 458 tys. t. Wolumen importu zwiększył się o 2,3% (do 75 tys. t). Import produktów wołowych nadal ma głównie charakter uzupełniający. Wyższe ceny na międzynarodowym rynku skutkowały wzrostem cen transakcyjnych w eksporcie i w imporcie. W 2018 r. wartość eksportu wzrosła o 4,5%, a importu o 6,3%.

Największy udział w eksporcie produktów wołowych nadal miało mięso schłodzone (ok. 2/3), którego eksport zmniejszył się o 1,4% do 302 tys. t w 2018 r. (tab. 6.3). Jednocześnie zmalał jego przywóz o 1,3% (do 17 tys. t w odniesieniu do 2017 r.). Znaczny udział w eksporcie ma również mięso mrożone, choć jego wywóz zmniejszył się o 11,8% (do 88 tys. t). Głównymi odbiorcami mięsa schłodzonego były: Włochy (77,3 tys. t), Niemcy (38,3 tys. t), Turcja (33,6 tys. t), Hiszpania (26,2 tys. t), Holandia (24,3 tys. t), a mięsa mrożonego: Francja (18,0 tys. t), Niemcy (12,4 tys. t), Izrael (6,7 tys. t), Holandia (6,4 tys. t), Hiszpania (5,5 tys. t).

Utrwaliła się tendencja spadkowa w eksporcie bydła, w 2018 r. w porównaniu do 2017 r. jego eksport zmalał o 18,4% do 11 tys. t, jednocześnie zwiększył się jego przywóz o 5,8% do 44 tys. t. Rosnący import bydła ma związek między innymi z brakiem odpowiedniej podaży na rynku krajowym np. cieląt. Inną znaczącą pozycją w eksporcie są konserwy wołowe, w 2018 r. ich eksport zwiększył się o 10,8% do (do 25 tys. t), a import zmniejszył się o 37,8% (do ok. 1 tys. t). W handlu zagranicznym produktami wołowymi utrwalają się dotychczasowe tendencje, znaczna część produkcji jest eksportowana, co oznacza duży wpływ sytuacji na rynkach międzynarodowych na sektor.

6.4. Popyt na mięso czerwone

W krajowej statystyce brak jest informacji o kierunkach rozdysponowania produkcji żywca i produktów jego przerobu pozwalających na określenie wielkości i struktury poszczególnych źródeł zaopatrzenia konsumentów w artykuły mięsne. Obserwacje rynku wskazują, że najważniejsze znaczenie w zaspokajaniu popytu na artykuły mięsne mają zakupy rynkowe (zwane spożyciem rynkowym) dokonywane przez konsumentów na zorganizowanym rynku. Spożycie rynkowe realizuje się przy współudziale wszystkich podmiotów oferujących podaż, tj. producentów rolnych, przetwórców oraz jednostek handlowych różnych szczebli.

Według wstępnych danych GUS, w 2017 r. bilansowa konsumpcja mięsa, podrobów i przetworów mięsnych wyniosła 74,6 kg w przeliczeniu na 1 mieszkańca i była o 3 kg, tj. o 39%, mniejsza niż w 2016 r. Zadecydował o tym spadek

spożycia mięsa wieprzowego i drobiowego przy wzroście spożycia mięsa wołowego. W październiku 2018 r. IERiGŻ-PIB przewidywał, że w 2018 r. nastąpi wzrost bilansowej konsumpcji mięsa, w tym głównie wieprzowego. Szacowano, że spożycie wieprzowiny zwiększy się o 1,8 kg, tj. z 38,2 kg do ok. 40 kg/mieszkańca. Spożycie wołowiny może wzrosnąć o 0,1 kg/mieszkańca (o 3,1% w porównaniu z 2017 r.), a mięsa drobiowego wyniesie 27,8 kg i będzie o 0,2 kg większe niż rok wcześniej.

Tab. 6.4. Bilansowe spożycie mięsa w latach 2017-2018 i jego struktura

Lata	Ogółem	Spożycie [kg/1 mieszkańca] mięso i podroby			Struktura spożycia [%] (spożycie mięsa i podrobów = 100)		
		w tym: mięso bez podrobów			wieprzowe	wołowe	drobiowe
		wieprzowe	wołowe	drobiowe			
2016	77,6	40,8	2,1	29,2	52,6	2,7	37,6
2017	74,6	38,2	3,2	27,6	51,2	4,3	37,0
2018 ^a	76,5	40,0	3,3	27,8	52,3	4,3	36,3

^a szacunki IERiGŻ-PIB, Rynek Mięsa. Stan i perspektywy, nr 55, październik 2018

Źródło: dane GUS oraz obliczenia IERiGŻ-PIB.

6.5. Ryzyko produkcyjne i handlowe

Podstawowym czynnikiem ryzyka na rynku trzody jest „cykl świński”, na trwale wpisany w rozwój tego rynku. Wśród dodatkowych czynników ryzyka trzeba także wymienić sezonowość oraz zależność cen trzody w Polsce od cen w UE, a także od kursu złotego względem euro. Te dwa ostatnie czynniki dotyczą także żywca wołowego. Ryzyko wynikające z „cyklu świńskiego” jest następstwem naturalnego opóźnienia (cykl rozrodczy świń) między momentem podjęcia decyzji o rozszerzeniu produkcji trzody, a momentem jej realizacji, czyli sprzedaży tuczników na rynku. Za bezpośrednią przyczynę wahań cen w literaturze przedmiotu powszechnie uznaje się relacje cen trzody do cen zbóż i pasz. Do tego dochodzi jeszcze efekt psychologiczny, mający dwie przyczyny. Pierwsza wynika z faktu, że rolnicy podejmują decyzje produkcyjne na podstawie bieżącej sytuacji rynkowej. Na przykład, gdy opłacalność chowu trzody rośnie, a więc relacje cen wyrażające opłacalność rozszerzają się (zazwyczaj pod wpływem rosnących cen trzody), to producenci podejmują decyzje o rozwoju chowu. Druga przyczyna wynika z faktu, że podobne decyzje podejmuje zwykle wielu rolników. Gdy tuczniki trafiają na rynek, cena jest niższa od tej, przy której podejmowali decyzje produkcyjne. Podobnie jest, gdy relacje cen wyrażające opłacalność chowu zawężają się, wówczas rolnicy ograniczają chów i w rezultacie, po upływie określonego czasu, cena trzody rośnie. W tym przypadku sytua-

cja jest łatwiejsza, bo rolnicy, którzy nie wycofali się z produkcji, odnoszą korzyści cenowe.

Ryzyko wynikające z „cyklu świńskiego” jest relatywnie duże. W Polsce w latach 2000-2016 amplituda wahań cen mierzona procentowymi odchyleniami od linii trendu zawierała się w przedziale od -14,8% do 20,7%. Wahania cen o charakterze cyklicznym są charakterystyczne dla wszystkich krajów, liczących się w produkcji trzody. W Niemczech amplituda wahań cen w latach 2006-2016 zawierała się w przedziale od -7% do +13%, a w Stanach Zjednoczonych (w tych samych latach) w przedziale od -22% do +18%.

„Cyklu świńskiego” nie można wyeliminować z produkcji trzody. Można jedynie próbować minimalizować amplitudę wahań cen, choć zazwyczaj i tak rezultaty są dalekie od oczekiwań. W tym celu stosuje się różne instrumenty polityki rolnej. W UE stosuje się program dopłat do prywatnego magazynowania wieprzowiny. Rezultaty tego przedsięwzięcia są znikome, gdyż ilość mięsa objętego programem stanowi ok. 2% produkcji z okresu, w jakim działa program. W ostatnich latach program dopłat stosowano dwukrotnie, tj. w marcu 2015 r. i w lutym 2016 r.

Czynnikiem ryzyka jest także sezonowość produkcji i cen trzody. Oznacza to, że w miesiącach letnich (czerwiec-wrzesień), podaż trzody jest relatywnie mała, a ceny wysokie. W grudniu podaż jest zazwyczaj duża, a ceny niskie. Dla producentów szczególnie dokuczliwy jest grudzień, zwłaszcza w sytuacji cyklicznego spadku cen. Gdy ceny trzody cyklicznie rosną, to sezonowy spadek cen w grudniu jest słabo zauważalny.

Ważnymi czynnikami ryzyka, występującymi nie tylko na rynku trzody, ale także na rynku bydła jest wpływ cen w UE i kursu złotego względem euro na polskie ceny. Ma to miejsce od momentu przystąpienia Polski do UE. Wpływ tych czynników jest w zasadzie niewielki, ale czasami znaczący. Zdarza się bowiem, że spadkowi ubojów w Polsce nie towarzyszy naturalny w takiej sytuacji wzrost cen, a ich spadek. Wynika to z pewnych przesunięć w rozwoju produkcji w Polsce i UE oraz z wpływu kursu na te ceny.

Czynnikiem ryzyka produkcyjnego są również choroby zwierząt. Ryzyko to jest o tyle istotne, że konsekwencje ekonomiczne dotyczą nie tylko producentów trzody czy bydła, ale wszystkie podmioty występujące na rynku, a także państwo, które obciążone jest zazwyczaj kosztami związanymi z padnięciami zwierząt, ich utylizacją, wypłatami odszkodowań i różnego rodzaju rekompensat. Istotną okolicznością jest w tym przypadku także wstrzymanie eksportu do niektórych krajów, przyczyniające się do pogłębienia spadku cen, co także ma

wpływ na wszystkie podmioty rynku. Wymienione czynniki ryzyka produkcyjnego są jednocześnie czynnikami ryzyka handlowego. Na skutek zmian cen czy kursu złotego względem innych walut zmienia się bowiem konkurencyjność na unijnym czy globalnym rynku.

Do specyficznych czynników decydujących o ryzyku handlowym zaliczyć można przede wszystkim bariery taryfowe (np. cła) lub pozataryfowe (np. zamknięcie rynków przez niektóre kraje na import z Polski po wystąpieniu niektórych chorób zwierzęcych np. afrykański pomór świń czy BSE, a także dłuższe terminy płatności w przypadku niektórych krajów (co powinno znaleźć odzwierciedlenie w odpowiednim zarządzaniu strukturą aktywów i pasywów). Należy liczyć się także z ewentualną niewypłacalnością strony nabywającej, zerwaniem zawartego kontraktu, a także z odmiennością funkcjonowania sektora bankowego w niektórych krajach (co może skutkować trudnościami w rozliczaniu transakcji). Niektóre z wymienionych czynników można próbować ograniczyć za pomocą transakcji terminowych oraz różnego rodzaju produktów ubezpieczeniowych. Dla niektórych podmiotów ryzyko handlowe wzrasta wraz ze skalą handlu zagranicznego produktami wołowymi czy wieprzowymi. Z punktu widzenia ogólnokrajowego im większa skala obrotów zagranicznych tym ryzyko jest większe, a także większe są konsekwencje dla całego sektora.

W najbliższym czasie źródłem ryzyka będzie wyjście Wielkiej Brytanii z UE. Zagrożenie ryzykiem (dla całej branży) będzie tym większe, im większy udział w polskim handlu eksportu danego produktu do Wielkiej Brytanii. Udział Wielkiej Brytanii w eksporcie produktów wieprzowych w 2018 r. wynosił 14%, najwyższe udziały zanotowano dla mięsa suszonego, wędzonego i solonego (88%), szynki (62%), kiełbasy (28%), konserwy (19%). W związku ze znacznym udziałem produktów wieprzowych w wywozie do Wielkiej Brytanii, w sektorze produktów wieprzowych uwarunkowania wywozu będą trudniejsze. Udział Wielkiej Brytanii w imporcie wynosił 3%.

W 2018 r. udział Wielkiej Brytanii w eksporcie produktów wołowych wynosił 5%, najwyższy zanotowano dla mięsa wędzonego, suszonego i solonego – 44%, w przypadku mięsa schłodzonego, mrożonego, podrobów wołowych i przetworów wołowych kształtował się on na poziomie 4-5%. W 2018 r. udział Wielkiej Brytanii w imporcie produktów wołowych wyniósł 6%.

W przypadku twardego brexitu (bez porozumienia z UE) zmianie uległyby warunki handlu. Ł. Ambroziak⁸ podaje, że handel odbywałby się wówczas na ogólnych zasadach przyjętych w WTO, co sprowadza się do przywrócenia stawek celnych wynikających z KNU. W większości produktów obowiązywałyby relatywnie wysokie, bo ponad dwudziestoprocentowe stawki celne KNU. Najwyższy poziom protekcji dotyczyłby polskiego eksportu mięsa i przetworów z mięsa (np. kiełbas). Według Ł. Ambroziaka spowoduje to wzrost cen polskich produktów na rynku brytyjskim, czego rezultatem może być spadek eksportu. Efekt ten może ulec wzmocnieniu na skutek zwiększenia poziomu barier pozataryfowych (bariery techniczne, procedury certyfikowania itd.).

⁸ Ł. Ambroziak. (2019). Brexit a handel rolno-spożywczy Polski z Wielką Brytanią. *Przemysł Spożywczy*, nr 1, s. 4-8.

7. RYNEK DROBIU I PRODUKTÓW JEGO PRZEROBU

7.1. Produkcja żywca i mięsa drobiowego

W 2017 r. polskie drobiarstwo doświadczało jeszcze skutków grypy ptaków, która wystąpiła na znacznym obszarze Polski w czwartym kwartale 2016 i pierwszym kwartale 2017 r. Zamknięcie z tego powodu wielu zagranicznych rynków zbytu skutkowało nadprodukcją na rynku wewnętrznym i spadkiem cen.

W 2018 r. wstrzymanie przez UE importu drobiu z Brazylii, z powodu nieprawidłowości związanych z jakością tego mięsa, przyczyniło się do poprawy koniunktury, gdyż Polska mająca znaczne przewagi cenowe na rynku unijnym, w dużym stopniu wypełniła powstałą lukę podażową. W pierwszym półroczu uboje żywca drobiowego wzrosły o ok. 5%, jednak cały przyrost produkcji przeznaczony został na pokrycie zwiększonego popytu eksportowego. W drugim półroczu dynamika produkcji drobiu rzeźnego osłabła i w całym roku była ona o ok. 3% większa niż w roku poprzednim.

Tab. 7.1. Bilans żywca drobiowego w Polsce [tys. t]

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	
			2017 = 100
Produkcja	3308	3410	103,1
Import	115	106	92,2
Eksport	25	26	104,0
Zużycie krajowe	3398	3490	102,7

^a dane wstępne

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, dane ZPC, STC, MF.

Znalazło to odzwierciedlenie w zbliżonej dynamice produkcji mięsa drobiowego. Przyrost produkcji był relatywnie mniejszy niż w poprzednich latach, m.in. wskutek wysokiego już wykorzystania mocy produkcyjnych w przemyśle drobiarskim i postępujących zmian strukturalnych. Nadal jednak eksport rósł szybciej niż produkcja, w wyniku czego uzależnienie branży drobiarskiej od sprzedaży zagranicznej, wyrażone udziałem eksportu w produkcji, zwiększyło się.

Tab. 7.2. Bilans mięsa drobiowego w Polsce [tys. t]

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	
			2017 = 100
Produkcja	2646	2728	103,1
Import	59	78	132,2
Eksport	1156	1311	113,4
Zużycie krajowe	1549	1495	96,5

^a dane wstępne

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, dane ZPC, STC, MF.

7.2. Handel zagraniczny żywcem, mięsem i przetworami z drobiu

Eksport żywego drobiu obejmuje głównie pisklęta (ok. 94%) sprzedawane przede wszystkim na rynkach WNP – ok. 88%. Kraje UE nabywają w Polsce zarówno pisklęta, jak i dorosłe sztuki, a udział żywca w polskim eksporcie wynosi ok. 11%. Import drobiu żywego pochodzi głównie z UE, a w jego strukturze dominują pisklęta. Stanowi to uzupełnienie krajowej podaży i przeciwdziałanie nadmiernej jej wahliwości.

W 2018 r. wartość importu drobiu żywego była o 158% wyższa od wartości jego eksportu.

Tab. 7.3. Handel zagraniczny żywcem drobiowym

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	
			2017 = 100
Eksport [tys. t]	24,7	26,0	105,3
Import [tys. t]	115,4	106,4	92,2
Saldo [tys. t]	-90,7	-80,4	88,6
Eksport [mln EUR]	47,7	58,5	122,6
Import [mln EUR]	155,0	150,8	97,3
Saldo [mln EUR]	-107,3	-92,3	86,0

^a dane wstępne

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, dane MF.

Polska branża drobiarska dysponuje potencjałem produkcyjnym (ok. 2,5 mln t), który jest większy od zapotrzebowania na rynku. W rezultacie znaczna część produkcji jest przeznaczana na eksport. W handlu zagranicznym produktami drobiowymi utrwały się tendencje, które odnotowano w okresie 2006-2017. Eksportuje się głównie produkty kurze i indycze. W 2018 r. eksport produktów drobiowych zwiększył się o 13,5% do rekordowego poziomu 1461 tys. t. Import wzrósł o 6,1% do 194 tys. t. Wyższe ceny na międzynarodowym rynku skutkowały wzrostem cen transakcyjnych eksportowych i importowych. W 2018 r. wartość eksportu zwiększyła się o 19,0%, a importu o 12,8%.

W 2018 r. dominującymi grupami produktów w eksporcie były: niecięte kawałki kurze schłodzone, kawałki schłodzone kurze, kawałki zamrożone kurze, kawałki schłodzone indycze. Największy udział miały zamrożone kawałki kurze, których eksport zwiększył się o 12,8% do 506 tys. t (w porównaniu z 2017 r.). Eksport kawałków schłodzonych indycznych zwiększył się o 9,2% do 115 tys. t, a wywóz kawałków schłodzonych kurzych wzrósł o 20,6% do 430 tys. t. Wywóz nieciętych kawałków kurzych zmalał o 3,3% do 88 tys. t. Głównymi odbiorcami kawałków kurzych zamrożonych były: Ukraina (89,3 tys. t), Holandia (40,0 tys. t), Francja (38,9 tys. t), Wielka Brytania (33,1 tys. t), a kawałków kurzych schłodzo-

nych: Niemcy (101,4 tys. t), Holandia (54,5 tys. t), Wielka Brytania (48,0 tys. t), Czechy (41,1 tys. t).

Tab. 7.4. Handel zagraniczny mięsem i przetworami z drobiu

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	2017 = 100 ^b
Niecięte kawałki kurze schłodzone			
Eksport [tys. t]	91,3	88,3	96,7
Import [tys. t]	0,6	0,0	8,8
Saldo [tys. t]	90,8	88,3	97,2
Eksport [mln EUR]	117,2	122,1	104,2
Import [mln EUR]	0,7	0,1	21,0
Saldo [mln EUR]	116,6	122,0	104,6
Kawałki schłodzone kurze			
Eksport [tys. t]	356,1	429,6	120,6
Import [tys. t]	22,6	43,4	192,1
Saldo [tys. t]	333,5	386,2	115,8
Eksport [mln EUR]	751,3	975,6	129,9
Import [mln EUR]	29,3	67,7	231,4
Saldo [mln EUR]	722,0	907,9	125,7
Kawałki zamrożone kurze			
Eksport [tys. t]	448,5	505,8	112,8
Import [tys. t]	17,8	17,1	96,2
Saldo [tys. t]	430,7	488,7	113,5
Eksport [mln EUR]	502,4	561,6	111,8
Import [mln EUR]	36,2	32,6	90,0
Saldo [mln EUR]	466,1	529,0	113,5
Kawałki schłodzone indycze			
Eksport [tys. t]	105,6	115,3	109,2
Import [tys. t]	6,9	7,7	111,8
Saldo [tys. t]	98,7	107,6	109,0
Eksport [mln EUR]	330,4	353,4	106,9
Import [mln EUR]	10,6	11,7	110,9
Saldo [mln EUR]	319,8	341,6	106,8

^a dane wstępne, ^b wskaźniki dynamiki zostały obliczone dla dokładnych danych, tj. niezaokrąglonych do tys.

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, dane MF.

W handlu zagranicznym produktami drobiowymi utrwalają się dotychczasowe tendencje. Znaczna część produkcji jest eksportowana, co oznacza duży wpływ sytuacji na rynkach międzynarodowych na sektor.

Wielka Brytania jest liczącym się nabywcą produktów drobiowych eksportowanych z Polski. W 2018 r. udział Wielkiej Brytanii w wywozie produktów drobiowych z Polski wynosił 11%, a w imporcie – 5%. Wyjście Wielkiej Brytanii z UE może spowodować utrudnienia w eksporcie produktów drobiowych, a w przypadku importu najprawdopodobniej nie będzie miało negatywnego wpływu.

7.3. Popyt na mięso drobiowe

Popyt na mięso drobiowe generowany jest przez trzy kanały rynkowe:

- konsumpcję bezpośrednią w gospodarstwach domowych,
- sprzedaż zagraniczną,
- wtórne przetwórstwo w przemyśle drobiarskim i spożywczym.

Całkowite bilansowe spożycie mięsa drobiowego w Polsce w 2017 i 2018 r. było niższe niż w 2016 r. i wynosiło odpowiednio 27,6 kg/mieszkańca⁹ i 27,8 kg/mieszkańca (w wadze schłodzonej)¹⁰. Natomiast w 2017 r. w UE wynosiło ono 23,7 kg/mieszkańca, a w 2018 r. – 24,1 kg/mieszkańca (w wadze detalicznej)¹¹. W gospodarstwach domowych konsumpcja w 2017 r. nie zmieniła się w porównaniu z rokiem poprzednim, natomiast w 2018 r. przewidywany jest niewielki wzrost spożycia bezpośredniego. Również popyt zagraniczny na polski drób utrzymał się w 2018 r. na wysokim poziomie ze względu na konkurencyjność cenową naszej oferty handlowej. Rozwój popytu na mięso drobiowe pokazuje, że głównym czynnikiem sprawczym będzie zapotrzebowanie eksportowe, natomiast dynamika konsumpcji krajowej będzie wolniejsza niż przyrostu możliwości produkcyjno-handlowych polskiej branży drobiarskiej. Rosnąć więc będzie znaczenie popytu zagranicznego jako czynnika determinującego dalszy rozwój.

Tab. 7.5. Zużycie mięsa drobiowego w Polsce

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	2017 = 100
Zużycie ogółem [kg/os./rok]	27,8	27,8	100,0
Spożycie bezpośrednie [kg/os./rok]	18,7	18,9	101,1
Produkcja przetworów drobiowych [tys. t]	373	362	97,1
- konserwy [tys. t]	27,0	26,5	98,1
- wędliny [tys. t]	190,8	189,5	99,3
- wyroby wędliniarskie [tys. t]	41,4	36,0	87,0

^a dane wstępne

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, dane GUS.

7.4. Ryzyko produkcyjne i handlowe

Działalność gospodarcza branży drobiarskiej, tak jak każda działalność zmierzająca do osiągnięcia określonego celu, narażona jest na ryzyko. Zarządzanie ryzykiem ma za zadanie jego ograniczenie, a w szczególności zapewnie-

⁹ GUS. (2018). *Rynek wewnętrzny w 2017 r.* Warszawa: GUS.

¹⁰ K. Świetlik. (2018). Mięso i przetwory. W: *Popyt na żywność. Stan i perspektywy*, nr 19, s. 58-70. Seria Analizy Rynkowe. Warszawa: IERiGŻ-PIB, KOWR, MRiRW.

¹¹ European Commission. (2018). *EU Agriculture Outlook for Markets and Income 2018-2030*. Brussels.

nie stabilności wyników finansowych i warunków dla dalszego rozwoju. W tym celu niezbędne jest zidentyfikowanie potencjalnych zagrożeń, ocena ich siły oraz prawdopodobieństwa wystąpienia, a także podjęcie działań neutralizujących ewentualne starty.

Identyfikacji i oceny ryzyka można dokonywać na wielu płaszczyznach, jednak najważniejsze są tu trzy obszary:

- ryzyko rynkowe, obejmujące zmienność kursów walutowych, stóp procentowych, płynności finansowej podmiotów branży oraz cen;
- ryzyko operacyjne wynikające z organizacji procesów gospodarczych w branży, reputacji podmiotów, występowania katastrof, zmian w regulacji prawnej;
- ryzyko biznesowe odzwierciedlające niepewność sprzedaży, konkurencję nowych produktów i nowych podmiotów, wzorce jakościowe, środowisko gospodarcze (warunki funkcjonowania biznesu).

Zagrożenia dla branży drobiarskiej, zidentyfikowane na podstawie analizy SWOT, wynikają głównie z nawracających okresowo chorób ptaków, które powodują czasowe zamykanie się rynków zbytu dla polskiego towaru. Przy bardzo dużym i stale rosnącym uzależnieniu od eksportu, wywiera to silny wpływ na ryzyko operacyjne. Podobny wpływ zwiększający to ryzyko mają zmiany prawne dotyczące dopuszczenia lub nie zawartości GMO w paszach, uboju religijnego dla celów handlowych czy możliwości handlu w niedzielę na rynku wewnętrznym. Z kolei na wzmocnienie ryzyka biznesowego wpływa mała stabilność ekonomiczna podmiotów branży oraz nierówny rozkład ryzyka w łańcuchu zaopatrzeniowym, a także wzrost konkurencji ze strony tradycyjnych i nowych podmiotów w międzynarodowym handlu, będący następstwem rozszerzania przez UE preferencyjnych warunków w handlu z krajami trzecimi. Dla polskiej branży drobiarskiej znaczenie mają tu głównie Ukraina i kraje Mercosur.

W 2017 r. pogorszyła się sytuacja ekonomiczna ferm drobiarskich. Koszty pasz przemysłowych zwiększyły się o 3,9% w relacji do 2016 r., a ceny skupu drobiu rzeźnego wzrosły o 2,4%. Ceny zbytu mięsa drobiowego były wyższe o 4,2%, a ceny detaliczne o 4,1%. Tzw. „wielka marża” nie zmieniła się w całym łańcuchu wartości, ale jej rozkład był różny w różnych ogniwach. Udział producentów żywca zmniejszył się o 0,9 pkt. proc., detalu nie zmienił się, natomiast przemysłu zwiększył się o 1 pkt. proc.

W 2018 r. poprawiła się opłacalność produkcji kurcząt. Ceny skupu rosły szybciej niż koszty paszowe. Jednak dynamika cen zbytu była jeszcze wyższa. Wolniej niż w przemyśle rosły ceny detaliczne. Na rynku indyków rentowność

produkcji pogorszyła się w 2018 r. – ze względu na większą koncentrację bar-dziej w produkcji żywca niż w przemyśle.

Tab. 7.6. Ceny na rynku drobiarskim

Okres	Kurczęta				Indyki			
	ceny skupu		ceny zbytu		ceny skupu		ceny zbytu	
	2018	2017 = 100	2018	2017 = 100	2018	2017 = 100	2018	2017 = 100
I	3,28	105,1	6,35	93,9	5,04	102,0	8,22	104,0
II	3,36	102,4	6,62	105,8	4,90	97,0	7,86	95,9
III	3,43	100,6	6,41	103,9	4,70	93,1	8,51	100,8
IV	3,40	103,7	6,64	107,3	4,73	92,0	7,91	90,4
V	3,35	104,7	6,74	115,8	4,70	90,2	7,90	90,7
VI	3,53	105,4	6,25	102,5	4,72	86,3	8,14	95,5
VII	3,68	107,3	6,87	113,4	4,78	90,0	8,22	97,2
VIII	3,73	107,2	6,58	100,0	4,91	95,0	8,09	97,5
IX	3,62	104,0	7,02	118,4	5,41	105,9	8,68	105,2
X	3,44	99,7	6,42	108,1	5,85	113,2	9,01	99,9
XI	3,25	95,3	5,94	99,3	5,81	113,7	9,26	107,2
XII	3,17	94,1	5,83	99,1	5,83	115,9	9,63	99,1

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, dane GUS.

W pierwszym półroczu 2018 r. przeciętny wynik finansowy netto branży drobiarskiej uległ znaczącej poprawie w relacji do analogicznego okresu przed rokiem. Zwiększyła się również rentowność sprzedaży przemysłu drobiarskiego po opodatkowaniu oraz zdolność do akumulowania własnego kapitału. Z kolei bieżąca płynność finansowa, determinująca zdolność do terminowego regulowania bieżących zobowiązań, obniżyła się, choć nadal kształtuje się znacznie powyżej granicy bezpieczeństwa. Silnej redukcji uległa też stopa inwestowania, która w poprzednim okresie kształtowała się na relatywnie wysokim poziomie. Przedsiębiorstwa zyskowe stanowiły 86,3% firm drobiarskich wobec 85,6% w pierwszym półroczu 2017 r. Źródłem poprawy rentowności sprzedaży była słabsza dynamika wzrostu cen skupu drobiu rzeźnego niż cen zbytu mięsa oraz zwiększenie skali sprzedaży, w tym sprzedaży zagranicznej.

Tab. 7.7. Wyniki finansowe branży drobiarskiej (I-VI)

Wyszczególnienie	2017	2018 ^a	
			2017 = 100
Wynik finansowy netto [mln zł]	173	282	163,0
Rentowność sprzedaży netto [%]	2,81	4,07	144,8
Współczynnik płynności bieżącej	1,42	1,39	97,9
Cash flow [%]	4,57	5,84	127,8
Stopa inwestowania	1,71	1,03	60,2

^a dane wstępne

Źródło: obliczenia IERiGŻ-PIB, dane GUS.

Firmy przemysłu drobiarskiego w celu zmniejszenia ryzyka produkcyjnego opierają swe zaopatrzenie surowcowe przede wszystkim na długoterminowych

kontraktach ze stałymi dostawcami żywca. Ryzyko handlowe ograniczane jest natomiast dzięki ponoszeniu kosztów na poprawę techniki i technologii, a także na rozszerzanie asortymentu oferty handlowej, reklamę i promocję produktów oraz wdrażanie systemów gwarantowanej jakości. Wiodące firmy aktywnie poszukują też nowych odbiorców w UE i poza nią, dywersyfikując rynki zbytu.

Konsekwencją znacznego wzrostu eksportu produktów drobiowych po wejściu Polski do UE jest ryzyko handlowe. Ryzyka związane ze sprzedażą za granicę mogą wiązać się ze stosowaniem barier taryfowych (np. cła) lub pozataryfowych (np. zamykanie rynków przez niektóre kraje na import z Polski po wystąpieniu niektórych chorób zwierzęcych np. grypa ptaków). Uczestnicy rynku muszą liczyć się z ryzykiem kursowo-walutowym, z koniecznością dłuższych terminów płatności w przypadku niektórych krajów (co powinno znaleźć odzwierciedlenie w odpowiednim zarządzaniu strukturą aktywów i pasywów), ewentualną niewypłacalnością podmiotu nabywającego, zmiennością cen, jednostronnymi zerwaniami lub niespełnieniami zawartego kontraktu, a także z odmiennością funkcjonowania sektora bankowego w niektórych krajach (co może skutkować trudnościami w rozliczaniu transakcji). Niektóre ze wspomnianych ryzyk mogą pomóc ograniczyć transakcje terminowe i produkty ubezpieczeniowe.

REKOMENDACJE

Przeprowadzona w IERiGŻ-PIB dodatkowa analiza sytuacji na podstawowych rynkach rolnych, oparta na najnowszych dostępnych danych, potwierdza rekomendacje z wcześniejszego raportu głównego dotyczące możliwości prowadzenia obrotów handlowych na Platformie Żywnościowej. Największy potencjał przedstawiają następujące rynki rolno-spożywcze: rynek zbóż, rynek cukru, rynek owoców, warzyw i ich przetworów, rynek mleka i produktów mlecznych oraz rynek mięsa czerwonego i produktów jego przerobu. W grupie pięciu produktów rekomendowanych do obrotów handlowych na Platformie Żywnościowej wskazujemy: pszenicę konsumpcyjną, cukier biały, koncentrat soku jabłkowego, odtłuszczone mleko w proszku, półtusze wieprzowe klasy E.

Do wprowadzenia w pierwszej kolejności do obrotów na Platformie Żywnościowej rekomendujemy pszenicę konsumpcyjną. Wyniki analiz przeprowadzonych w lutym br. potwierdziły także argumenty, które przytaczaliśmy wcześniej za tym wyborem. Pszenica jest zbożem powszechnie uprawianym, dominującym w obrotach rynkowych zbożami, charakteryzuje się łatwością standaryzacji, producenci krajowi dysponują odpowiednią bazą magazynową i logistyczną dla jej transportu. Produkt ten spełnia wszystkie obiektywne wymagania dotyczące towaru będącego przedmiotem obrotu handlowego w formule SPOT, a w przyszłości także rynku terminowego.